

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
Oddelek za slovenistiko, Oddelek za slavistiko

Valerija Galina Hozjan

**KONTRASTIVNA ANALIZA KOLOKACIJ V PRAVNIH BESEDILIH
NA PRIMERU USTAVE REPUBLIKE SLOVENIJE V SLOVENSKEM
IN RUSKEM JEZIKU**

Diplomsko delo

Mentorici:

red. prof. dr. Erika Kržišnik

red. prof. dr. Aleksandra Derganc

Škofja Loka, december 2010

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentoricama red. prof. dr. Eriki Kržišnik za številne predloge in pomoč pri pisanju diplomskega dela ter red. prof. dr. Aleksandri Derganc, ki je kritično spremljala nastajanje dela. Za vso pomoč, spodbudo, podporo sem hvaležna svojemu možu Ivanu, ki mi vseskozi stoji ob strani. Hvala družini in prijateljem, ki so me spodbujali na mnogo načinov. Zahvaljujem se tudi lektorici Olgi Tratar za natančen jezikovni pregled, pojasnila in prijateljske pogovore med študijem.

KAZALO

1. Uvod	3
2. Kolokacije kot jezikovni pojav	5
2.1 Pomen besede in besedne zveze	7
2.2 Jezikoslovne študije o kolokacijah	12
2.2.1 Slovensko jezikoslovje	12
2.2.2 Rusko jezikoslovje	17
2.3 Opredelitev pojma kolokacija	25
2.4 Določitev razlikovalnih lastnosti za prepoznavanje kolokacij v besedilu	26
2.4.1 Meja med kolokacijo in prosto besedno zvezo	26
2.4.2 Meja med kolokacijo in frazemom	27
3. Kolokacije v zvrstno zaznamovanem besedilu	29
3.1 Funkcijski pristop k preučevanju sintagmatskih povezav	29
3.2 Zvrstnost pravnih besedil	29
3.3 Jezik prava oz. pravni jezik	31
3.4 Značilnosti termina in njegova determinologizacija	33
3.5 Značilnosti kolokacij v pravnem besedilu	37
3.6 Meja med kolokacijo in terminom	38
4. Posebnosti kontrastivne jezikovne analize	40
5. Besedilno naravnani slovar kolokacij	42
5.1 Gradivo za slovar	43
5.2 Potek dela.....	43
5.3 Analiza kolokacij, zapis in obdelava	44
5.4 Razlike pri prevajanju	49
5.4.1 Razlike na semantični ravni	49
5.4.2 Razlike na slovnični ravni	52
5.5 Merila za razvrščanje kolokacij v skupine	57
5.5.1 Zanesljive kolokacije	58
5.5.2 Potencialne kolokacije	60
5.5.3 Prehodne kolokacije	61
5.5.4 Obrazci	62
5.6 Ugotovitve korpusne analize kolokacij iz slovenske ustave	63
6. Sklep	65
Bibliografija	68
Priloga na zgoščenki: Besedilno naravnani slovensko-ruski slovar kolokacij z analizo	

1. UVOD

»Konec 50. let 20. stoletja so se nasledniki J. R. Firtha, McIntosh, Halliday, Sinclair in drugi, /.../ posvetili preučevanju besedne povezovalnosti, ki ni bila vezana izključno na vlogo besednega pomena. Pozornost je bila v prvi vrsti usmerjena v preučevanje distribucije besed v besedilu in predvidljivost pogostejšega sopojavljanja nekaterih besed z enimi kot drugimi. S tem so bila dana izhodišča za pojmovanje večbesednih leksikalnih enot, zlasti kolokacij, kot statistično predvidljivega in hkrati semantičnega pojava« (Gantar 2007: 59).

Predmet mojega proučevanja so sintagmatski pomenski odnosi med leksemi, ki so umeščeni v specifično besedilno okolje. V diplomskem delu se bom ukvarjala z besednozvezno problematiko, natančneje s kolokacijami. Na podlagi preučenega gradiva bom postavila merila za določanje kolokacij v strokovnem besedilu in jih preizkusila pri sestavljanju dvojezičnega besedilno naravnane slovarja kolokacij. Vira za sestavo slovarja sta Ustava Republike Slovenije in njen neuradni ruski prevod, za primerjavo bom uporabljala tudi rusko ustavo. Taka besedila so funkcijskozvrstno zaznamovana, prištevamo jih k strokovnim besedilom. Kolokacije v strokovnem jeziku imajo nekoliko drugačen status kot kolokacije v nestrokovnih besedilih. Pravila rabe jezikovnih enot določa tudi funkcijskozvrstna zaznamovanost besedila, zato bom v nalogi posebno pozornost namenila značilnostim strokovnih besedil. Primerjalna analiza sopostavljivih jezikovnih enot v različnih jezikih nam omogoča odkrivanje skupnega in posebnega v dveh ali več jezikovnih kulturah. Ker je jezik zapis zgodovinske, kulturne, predmetno-socialne specifike naroda, primerjava to jezikovno specifiko razkriva in poudarja. Zavedanje in poznavanje specifike je nujno za obvladovanje tujega jezika.

Diplomsko delo sem razdelila na teoretični in praktični del. V teoretičnem delu obravnavam kolokacije kot splošni jezikovni pojav in status kolokacij v strokovnem besedilu. V jezikovnem sistemu se kolokacije umeščajo med leksikologijo in jedrni del frazeologije, zato je treba določiti meje med temi jezikovnimi pojavi. Ker pa preučujem kolokacije v strokovnem besedilu, jih moram razmejiti tudi od terminov. Na podlagi temeljnih lastnosti treh jezikovnih prvin – kolokacije, frazema in termina – bom poskusila določiti meje med njimi, kar je nujno pri sestavljanju slovarja kolokacij. Temeljne značilnosti kolokacij so

stalnost, omejena kolokabilnost in oslabljeni pomen kolokatorja. Zato sem pri sestavljanju besedilno naravnane slovarja kolokacij posebno pozornost namenila preverjanju pogostosti skupnega pojavljanja sestavin kolokacij. Pri tem sta mi bila v pomoč slovenski besedilni korpus FidaPLUS in Nacionalni korpus ruskega jezika. V diplomskem delu obravnavam tudi semantične in slovnične spremembe, ki so nastale pri prevodu. Ob kontrastivni obravnavi kolokacij se pokažejo semantične spremembe, kar nas opozori na oslabljeni pomen kolokacije. V sklepnem delu naloge bom predstavila ugotovitve, ki so se mi izoblikovale pri primerjalni analizi kolokacij v Ustavi Republike Slovenije in njenem ruskem prevodu.

2. KOLOKACIJE KOT SPLOŠNI JEZIKOVNI POJAV

Kolokacija je leksikalni pojav, ki se umešča med leksikologijo in jedrni del frazeologije (ali frazeologije v ožjem smislu). Kolokacije niso predmet preučevanja leksikologije, saj ta raziskuje lekseme kot poimenovalno zmožnost jezika, pri kolokacijah pa je pozornost usmerjena na povezovalne zmožnosti njenih sestavin in njihovo medsebojno součinkovanje ter pogostost sopojavljanja. Da odgovorim na vprašanje, kaj je frazeologija v ožjem smislu, bom najprej navedla tradicionalno delitev jezikovnih enot v frazeologiji. Erika Kržišnik (1990a: 143) po Vinogradovu¹ navaja, da »se frazeologemi glede na predvidljivost (motiviranost) pomena iz pomenov sestavin delijo na **skupe**² ('frazeologemi, v katerih imajo posamezne besede čisto poseben, enkraten pomen', npr. *kriva prisega*), **sklope** ('frazeologemi s prenesenim pomenom', npr. *pretipati kosti /komu/, 'pretepsti /koga/'*) in **zrasleki** ('frazeologemi, katerih pomena niti približno ne moremo uganiti iz besed, ki ga tvorijo', npr. *vleči dreto*)«. Sklopi imajo med vsemi frazemi »najbolj nazorno pomensko zgradbo« (Kržišnik 1990b: 401). E. Kržišnik (1994: 92) še ugotavlja: »/V/ečbesedne izraze, katerih pomena ni mogoče neposredno izpeljati iz pomena sestavin, je mogoče na podlagi njihove ekspresivnosti oz. neekspresivnosti /.../ razdeliti na jedrni del frazeologije in obrobni (mejni) del: *mačje oko, materina dušica; zbudjati pozornost/radovednost/poželenje/neprijetne občutke; dati predlog/pobudo*.« Po tej delitvi kolokacije uvrščamo v obrobni del frazeologije. V magistrski nalogi je E. Kržišnik (1988: 68) frazeme, ki spadajo v obrobni del frazeologije, poimenovala »nepravi frazeologemi« in jih razdelila na:

- izraze s konkretnim denotatom: *mačje oko*;
- izraze terminološkega značaja: *prosti pad, povedkov prilastek*;
- izraze z omejeno kolokabilnostjo: *odpreti nastežaj, širno morje*;
- nekatere glagolsko-imenske izraze z abstraktnim samostalnikom (njihova kolokabilnost je omejena na abstraktne samostalnike): *vzeti v poštev 'upoštevati', vzbujati pozornost (poželenje, zanimanje, interes)*.

¹ V. Vinogradov v članku *Ob osnovnyh tipah frazeologičeskikh edinic v ruskom jazyke* (1974) deli frazeološke enote na *фразеологические сочетания* (skupe), *единства* (sklope) in *сращения* (zrasleke).

² Sklopi imajo med vsemi frazemi »najbolj nazorno pomensko zgradbo« (1990: 401).

V svojem delu bom kolokacije uvrstila v posebno skupino in jih obravnavala ločeno od frazemov iz jedrnega dela frazeologije (po analogiji s *pravimi frazemi*) in terminov. V naslednjih poglavjih bom navedla razločevalne značilnosti kolokacij in pravih frazemov.

V ruskem jezikoslovju sta Igor Melčuk in Aleksander Žolkovski v okviru jezikovne teorije, ki sta jo poimenovala »pomen – besedilo«, pri sestavljanju razlagalno-povezovalnega slovarja sodobnega ruskega jezika kolokacije razvrstila v posebno podskupino tako imenovanih »neprostih besednih zvez« (*несвободные сочетания*), katerih sestavine so povezane na podlagi značilnih semantičnih odnosov in se uvrščajo med proste besedne zveze ter frazeme, ki spadajo v jedrni del frazeologije.

Tako kolokacije kot pravi frazemi spadajo v skupino stalnih besednih zvez, ki jih delimo glede na stopnjo besednozvezne trdnosti in glede na predvidljivost oz. motiviranost njihovega pomena iz pomena sestavin. V naslednjih poglavjih bom na podlagi slovenskih in ruskih jezikovnih študij opredelila pojem kolokacije in določila merila za razlikovanje med prosto besedno zvezo in kolokacijo ter pravim frazemom in kolokacijo.

2.1 Pomen besede in besedne zveze

Pri preučevanju kolokacij je pozornost raziskovalcev usmerjena v besedno povezovanje na sintagmatski in paradigmski osi ob upoštevanju pomenskih lastnosti besed. Kolokacija je v jezikovnem sistemu na meji med leksikologijo in frazeologijo. Spada med stalne besedne zveze,³ ki jih med seboj razlikujemo glede na stopnjo besednozvezne trdnosti in stopnjo motiviranosti pomena sestavin. Na primer, kolokacija ne spada med frazeme, ki jih uvrščamo v jedrni del frazeologije, saj je njen pomen izpeljiv iz pomena sestavin oz. je motiviran, medtem ko je pomen frazema nemotiviran. Od proste besedne zveze se kolokacija loči po tem, da je govorec pri izbiri njenih sestavin omejen. Po Melčuku do te omejitve prihaja zaradi spremembe osnovnega slovarskega pomena⁴ – t. i. pomenske oslabitve⁵ – ene od sestavin kolokacije. Polona Gantar (2007: 61–62) opozarja, da je treba poiskati objektivno merilo za prepoznavanje večbesednih leksikalnih enot med vsemi zvezami besed. Proste besedne zveze delamo po skladijskih vzorcih, ne da bi jih jemali že narejene iz spomina (npr. prid. + sam., *oblačno nebo*). Da bi lažje razumeli, kako se pomeni sestavin kolokacije povezujejo med seboj in tvorijo stalno besedno zvezo, bom v nadaljevanju opisala pomen kolokacije v primerjavi z besednim pomenom nasploh.

Ada Vidovič Muha v *Slovenskem leksikalnem pomenoslovju* (2000: 46) natančneje opredeli slovarski (slovnični) pomen, ki je določen s kategorialnimi pomenskimi sestavinami, kot sta spol in vid, ter vključuje obvezni denotativni⁶ in neobvezni konotativni pomen. »Denotativni pomen določa dejstvo, da leksem kot jezikovni znak izraža odslikavo (predstavo) spoznavnega objekta, ne da bi spoznavni subjekt (človek) kakorkoli vplival, se pravi po lastni presoji modificiral to odslikavo, npr. čustveno vrednotil, uporabil možnosti stilizacije idr.« Za konotativni pomen velja, da »spoznavni subjekt (človek) po lastni presoji modificira spoznavni objekt« (prav tam, 97). Avtorica poudarja, da leksemi s konotativno vrednostjo niso funkcionalni kot termini v znanstvenem besedilu – ne morejo biti sestavina terminološkega poimenovanja. Vse strokovno izrazje ima tako samo denotativni pomen,

³ V Enciklopediji slovenskega jezika (Toporišič, 1992: 305) je stalna besedna zveza definirana kot »zveza dveh ali več besed, ki jo, kakor navadno besedo pri besedovanju, jemljemo iz pomnilnika«.

⁴ O spremembi osnovnega (splošnega, nominativnega) slovarskega pomena (rus. *семантическая доминанта*) glej poglavje 2.2.2.

⁵ O pomenski oslabitvi ene od sestavin stalnih izrazov piše E. Kržišnik (2010: 84).

⁶ Po A. Vidovič Muha (2007: 45) je denotat »razred, skupina zunajjezikovne danosti, izražene z leksemom, kar je v razmerju z leksemom; npr. v primeru sopomenskosti se nanašajo različni leksemi na isti denotat«.

imenovan tudi pojmovni oz. konceptualni pomen.⁷ O pojmovnem načelu v knjigi *Terminologija* (2008: 24) piše Špela Vintar, kjer poudari, da je »[z]a lekseme /.../ značilno, da imajo lahko več pomenov, v terminologiji pa pomen enačimo s pojmom. En pojem ima kot abstraktna miselna enota lahko torej le en pomen, ki pa mu seveda lahko pripišemo več poimenovanj.«

A. Vidovič Muha opredeli pomen leksema »v smislu hierarhično urejenega zbira tistih vsebinskih lastnosti, ki omogočajo (jezikovnosistemsko) pomensko prepoznavnost tako znotraj (večpomenskega) leksema kot sploh v razmerju do pomenov drugih leksemov« (prav tam, 21). Vsebinske lastnosti s pomensko prepoznavno vrednostjo imenujemo pomenske sestavine oz. semantične komponente. Avtorica omenja tudi neaktualizirane vsebinske lastnosti, noeme, ki lahko odigrajo določeno vlogo pri oblikovanju novih, zlasti metaforičnih pomenov določenega izraza. Avtorica opredeli tri segmente, na katerih temelji leksikalni pomen:

- spoznavni objekt: od človeka neodvisna predmetnost spoznanja;
- spoznavni subjekt: v konkretnih družbenih okoliščinah živeči človek kot aktivni nosilec spoznavne sposobnosti in spoznavnih funkcij vrednotenja, normativnosti, čustvenosti;
- v jezikovnih znakih zajeta odslikava: rezultat povratnih odslikav objektivne realnosti, posredovan v številnih stopnjah predelave (povzeto po Vidovič Muha 2000: 45).

A. Vidovič Muha (2000: 113–114) ugotavlja, da leksem prek svojega pomena, definiranega s pomenskimi sestavinami, določa oz. z izločanjem omejuje izbiro pomena drugega leksema glede na možnost tvoriti z njim smiselno ali (namen tvorca besedila) bolj ali manj nedvoumno sporočilo. Pri sintagmatskem medleksemskem razmerju gre za ustreznost izbire (paradigmatski vidik) glede na pomenskosestavinsko družljivost posameznih leksemskih pomenov znotraj stavka, (nestavčne) besedne zveze in tudi tvorjenke.

Pri preučevanju sintagmatskih pomenskih odnosov se izoblikuje skupina besednih zvez, ki imajo določene omejitve pri medleksemskem povezovanju, t. i. kolokacije. Kolokacija je sestavljena iz *baze* oz. *jedra* in *kolokatorja*. »[B]aza je pomenski nosilec kolokacije oz. tisto,

⁷ Na to me je na govorilnih urah opozorila mentorica prof. Erika Kržišnik.

o čemer besedna zveza govori, kolokator pa bazo na nek način поближе določa⁸ (Gorjanc, Jurko 2004: 52). Kolokacija je praviloma dvočlenska besedna zveza, ki je lahko sestavljena iz več kot dveh besed, npr. kolokacije *skleniti zakonsko zvezo*, ki se prevaja v ruščino kot *заклучить брак*, ne moremo skrčiti na *skleniti zvezo*, rus. *заклучить союз*, ker bi pri prevajanju prišlo do napake. Ta kolokacija je dvočlenska, sestavljena je iz jedra *zakonska zveza* in kolokatorja *skleniti*; jedro je stalna besedna zveza, ki je na meji med kolokacijo in terminom. Pomen jedra kolokacije določa kolokator, kar pomeni, da je izmed vseh možnih pomenov baze kot pomenskega nosilca besedne zveze z opredeljevalno drugo sestavino besedne zveze izbran le eden, ki je aktualiziran v besedilu glede na pravila rabe določenega jezikovnega sistema in zvrstno zaznamovanost besedila. Na primer, pri prehodni kolokaciji⁹ *kaznivo dejanje* ima njeno jedro *dejanje* v SSKJ-ju¹⁰ pet glavnih razlag, kolokator *kaznivo* pa določa pomen jedra, ki je aktualiziran v besedilu, in sicer 'družbi nevarno dejanje ali opustitev dejanja, za kar je v kazenskem zakonu predpisana kazen'.

O tem, da pomenski odnosi med besedami, ki se pojavljajo na sintagmatski osi, prispevajo tudi k opisu pomena določenega leksema, piše Marjeta Vrbinc (2001: 53). Avtorica po Sinclairju navaja, da »različne kolokacije skoraj gotovo vplivajo na določene pomene leksema, kot so različni pomenski odtenki (npr. *strong* v kolokaciji *strong personality* *močna osebnost*, *strong odor* *močan vonj* in *strong tea* *močan čaj*). V glavnem gre za ožjenje oziroma specializirano 'verzijo' slovarskega pomena.«

Vzrok za omejitve pri medsebojnem povezovanju enot kolokacije ruski jezikoslovci vidijo v pomenskem premiku¹¹ (rus. *семантический сдвиг* (Volkova 2004: 6)) oz. oslavljenem pomenu ene od sestavin kolokacije. Pomen ene sestavine kolokacije je torej oslavljen, druga sestavina pa ohranja svoj slovarski (osnovni, nominativni, splošni) pomen. V različnih jezikih lahko isti pomen izrazimo z različnimi leksikalnimi sredstvi, na primer ekvivalentni prevod besedne zveze *narediti izpit* je v ruskem jeziku *сдать экзамен*, kar dobesedno (pomen po sestavinah besedne zveze) pomeni **oddati izpit*; ekvivalentni prevod zveze *materni jezik* je *родной язык* (**rodni jezik*). Gre za besedne zveze v določenem jeziku, katerih ena ali več

⁸ V delu V. Gorjanca in P. Jurka (2004: 52) je (po Hausmannu 1989) sprejeta delitev notranje zgradbe kolokacije na bazo in kolokator.

⁹ O tem, ali je to kolokacija ali termin, glej poglavje 2.8.

¹⁰ Elektronska izdaja Slovarja slovenskega knjižnega jezika.

¹¹ Izraz *pomenski premik* mi je predlagala mentorica E. Kržišnik na konzultacijah.

sestavlin imajo za prevodno ustreznico v drugem jeziku nepredvidljivo besedno enoto. Do takih razlik prihaja zato, ker je slovarski pomen najmanj ene sestavine besedne zveze, ki jo imenujemo kolokacija, spremenjen, poseben. Pogosto pri eni od sestavin take besedne zveze pride do pomenskega premika oz. desemantizacije; npr. v besedni zvezi *dvigniti denar* je pomen glagola *dvigniti* 'premakniti z nižjega mesta, položaja na višjega' odsoten. Če pomenski premik v besedni zvezi nastane samo v enem jeziku, lahko prihaja do interference oz. nepravilnega, dobesednega prevajanja ali kršenja jezikovnih normativnih načel pri povezovanju besed v besedne zveze.

Pomenski premik v besedni zvezi je povezan z za človeka značilnim načinom dojemanja sveta, konceptualizacijo. Kot ugotavljata kognitivna jezikoslovca George Lakoff in Mark Johnson (1980: 3),¹² je »naš konceptualni sistem, znotraj katerega tako mislimo kot tudi delujemo, po svojem bistvu metaforičen«. Metaforo razumeta kot sredstvo, »ki nam omogoča, da razumemo in doživljamo eno izkušnjsko področje (domeno) s pomočjo (in v okviru) drugega izkušnjskega področja« (prvi in drugi citat povzet po: Kržišnik 1999: 64). Izbira med možnimi kombinacijami konceptov ni povsem poljubna, temveč je utemeljena v človekovih fizičnih in kulturnih izkušnjah. Kot sem že omenila, zaradi različnih konceptualnih sistemov pri različnih narodih prihaja do različnih pomenskih premikov, kar lahko pri prevajanju ob nepoznavanju nacionalnih jezikovnih specifik povzroči interferenco oz. vnašanje neustreznih, dobesedno prevedenih jezikovnih prvin v tuje jezikovno okolje. V strokovnih prevodih pravnih besedil so take napake nedopustne, saj so ta besedila predpisovalna, od njih je odvisna veljavnost pravnih dejanj.

Erika Kržišnik piše o vlogi jezikoslovca pri preučevanju konceptualne metafore. »Dejstvo, da se konceptualna metafora na jezikovni ravni uresničuje samo delno, da pa je tisti uresničeni del konvencionaliziran in torej za določen jezik (do precejšnje mere) zavezujoč, dovoljuje, da jezikoslovje razkriva /.../ ravno ta del in po tej poti ugotavlja različnost med jeziki. Znotraj takega pojmovanja metafore je mogoče stvari zagledati drugače, predvsem bolj povezano, tudi z govorcem in njegovimi temeljnimi izkušnjami. Da bi bilo to mogoče, je treba za vsak jezik zbrati gradivo, ki bo pokazalo razlike med jeziki in verjetno tudi konceptualnimi sistemi, katerih izrazilo so« (Kržišnik 1999: 71).

¹² Lakoff, G., Johnson, M., 1980: *Metaphors We Live By*. Chicago in London. 3.

Če se navežem na že omenjeno lastnost kolokacije, da je v njej ena sestavina, praviloma kolokator, ki aktualizira enega izmed možnih pomenov baze kolokacije, zaznamovana s pomenskim premikom, lahko tak pomenski premik razložimo s konceptualno metaforo. V različnih jezikovnih skupnostih se zaradi njihovih zgodovinskih, kulturnih, predmetno-socioloških posebnosti v kolokaciji uresničijo različni deli konceptualne metafore, kar povzroči različne pomenske premike njenih sestavin. Denimo, tako v slovenski kolokaciji *gojiti odnos* kot v ruski *поддерживать взаимоотношение* je opazen pomenski premik pri kolokatorju: prvo, na kar pomislimo, ko slišimo besedo *gojiti*, je 'načrtno ukvarjanje z rastlinami in živalmi'; ruska beseda *поддерживать* pomeni 'podpirati koga' ali 'pomagati komu'. V navedenih kolokacijah glagola dobita drug pomen, ki je rojenemu govorcju morda znan in ga pričakuje, za tujega govorca pa je zaradi pomenskih premikov, ki so nastali v kolokacijah, nepredvidljiv.

George Lakoff (1998: 318) ugotavlja, da »[o]bstajajo številni načini, kako konvencionalna metafora postane realna. Udejanjijo se lahko v očitnih domišljjskih proizvodih, kakršne so risanke, književna dela, sanje, vendar lahko ravno tako postanejo realni na manj očitne načine v fizičnih simptomih, družbenih inštitucijah, družbenih praksah, zakonih in celo v zunanji politiki in diskurzivnih oblikah in zgodovini.« Avtor navaja primer konceptualne metafore iz ameriškega prava *korporacije so osebe* (korporacijam je mogoče škodovati ali jim pripisati odgovornost, mogoče jih je kazensko preganjati itd.). V zunanji politiki je denimo ena izmed poglavitnih konceptualnih metafor *država je oseba*, tako obstajajo »prijateljske«, »sovražne« države itd. (tudi ta primer je iz navedenega dela).

Razlago pojma kolokacija, ki sem ga na kratko že opredelila, bom v naslednjem poglavju razširila.

2.2 Jezikoslovne študije o kolokacijah in opredelitev pojma kolokacija

Leta 1951 je britanski jezikoslovec John Rupert Firth objavil izjemno odmevno delo *Modes of Meaning* (Firth 1951/1957), v katerem je bil izraz *kolokacija* prvič uporabljen kot termin. Firthovo zanimanje za sintagmatske pomenske odnose je k raziskovanju spodbudilo številne jezikoslovce. Izraz je izpeljan iz glagola *collocate*, ki je v *Velikem angleško-slovenskem slovarju* (2005: 338) razložen kot 'postaviti skupaj, postaviti ob; razporediti'.

2.2.1 Slovensko jezikoslovje

Pojem kolokabilnost (povezovalnost) je bil v slovensko jezikoslovje sprejet prek čeških teoretičnih izhodišč (Kržišnik - Kolšek, 1988). »Kolokabilnost je oblikovna in pomenska povezovalnost prvin z drugimi prvinami. Gre za sposobnost prvine, povezovati se v besedilu ali z velikim ali omejenim zbirom drugih prvin, ki so združene v eno ali več paradigem« (prav tam, 51–52). V okviru razprave o frazeološkem slovarju za tujce Erika Kržišnik (2001: 8) kolokacije obravnava kot »stalne besedne zveze, s sestavinami, ki imajo delno omejeno kolokabilnost in t. i. »oslabljeni pomen«, npr. *dati + pobudo, odpoved, obljubo, predlog, izjavo; poljub, klofuto, brco, injekcijo*«. Iz njene razprave je razvidno, da kolokacije tudi kot ne(specialno) strokovna večbesedna poimenovanja ne sodijo v frazeologijo v ožjem smislu, kamor spadajo »stalne besedne zveze, katerih pomen ni v celoti predvidljiv iz vsote pomenov sestavin in so bolj ali manj ekspresivne, in sicer pomensko od zrasleka (*vleči dreto*) preko sklopa (*pretipati /komu/ kosti*) do skupa (*požeti aplavz, priznanje, odobravanje, pohvalo, uspeh*)« (prav tam). V razpravi *Kam in kako s frazeologijo v novem slovarju* (2010: 84) loči stalne besedne zveze nefrazeološkega tipa in frazeme. Nefrazeološki stalni izrazi so:

- leksikalizirane zveze:
 - povsem motivirane, npr. *telefonsko bujenje, domači naslov,*
 - stalne besedne zveze brez konotativnega pomena in ekspresivnega učinka, npr. *črni kruh, črna skrinjica,*
 - stalne zveze s pomensko oslabljenim (desemantiziranim) samostalnikom (*diplomatski krogi* 'diplomati') ali glagolom (*voditi evidenco, dati garancijo* 'garantirati');
- terminološke stalne besedne zveze, ki so pravzaprav ravno tako leksikalizirane zveze, le da terminološkega tipa, npr. *rdeči val, enosmerni tok, šibki tok;*
- večbesedna lastna imena, npr. *Rdeči križ, Evropski parlament, Bela hiša.*

Frazemi pa so v tej razpravi označeni kot nemotivirani (t. i. skupi, sklopi in zrasleki po Vinogradovu oz. Toporišiču) in imajo tudi konotativni del pomena (in torej ekspresivni učinek v rabi).

Dušan Gabrovšek (1991: 105–106) piše o kolokacijah kot specifičnem tipu besednih zvez, ki so zanimive predvsem pri prevajanju iz maternega jezika v tuj jezik. Definira jih kot »pogosto sopojavljajoče se besedne zveze, ki v nasprotju z idiomi v ožjem smislu nimajo prenesenega pomena. /.../ [P]omen kolokacije je enak vsoti pomenov njenih sestavnih delov, /.../ [kolokacija] ni nujno sestavljena iz besed enega in istega pomenskega polja ter jezikoslovno predstavlja posebno vrsto sintagmatskih (= kombinacijskih) odnosov med besedami.« Kolokacije deli na leksikalne in slovnične. Leksikalne kolokacije definira kot »zveze običajno dveh enakovrednih samostalnikov, glagolov, pridevnikov ali prislovov«. Slovnične kolokacije so »zveze tipa nosilna beseda (samostalnik, glagol ali pridevnik) + odvisni element (predlog ali slovnična struktura kot npr. nedoločnik ali stavek)« (prav tam).

V okviru anglističnega jezikoslovja v Sloveniji kolokacije raziskuje Marjeta Vrbinc. Kolokacije opredeljuje kot »zveze dveh ali več leksemov, ki jih prepoznamo in definiramo po njihovem pojavljanju v več slovničnih strukturah. /.../ Čeprav so kolokacije pomensko prozorne in (navadno) strukturno spremenljive, so zanje značilne določene omejitve pri izbiri« (Vrbinc 1997, 131–32). Eno izmed meril za razločevanje kolokacij od prostih besednih zvez je, da proste besedne zveze strukturiramo na podlagi slovnice, kolokacij pa ne. Avtorica opozarja na omejitve pri kombinaciji elementov kolokacije in poudari, da so take omejitve običajnejše, če je ena od sestavin uporabljena v prenesenem pomenu. V članku, objavljenem leta 2001 (prav tam, 52–53), kolokacije označi kot »posebno leksikalno zvezo, ki se pojavlja precej pogosto ter ima pragmatično in idiomatično bolj določen (= vedno enak) pomen kot zveze, ki jih sestavljamo vsakič znova«.

Za raziskovanje kolokacij v slovenskem jezikoslovju sta pomembna magistrsko delo in doktorska disertacija Primoža Jurka (1997, 2000). Doktorska disertacija temelji na dognanjih ruskega jezikoslovca I. Melčuka, na njegovi jezikovni teoriji »smisel – besedilo« (Jurko ga je poimenoval smiselno-besedilni model), v okviru katere je izdelal novo jezikoslovno orodje za preučevanje in leksikografski zapis pomena leksikalnih enot, t. i. leksikalne funkcije. P. Jurko

leksikalne kolokacije označi kot besedne zveze, ki so povezane na osnovi pogostejšega sopojavljanja, zaradi česar so nam psihološko bliže in jih že pripravljene jemljemo iz spomina. Sintaktično so ustaljeno povezane, značilna je tudi omejena zamenljivost (ali celo nezamenljivost) znotraj semantične paradigme sinonimov ene ali obeh komponent. V magistrskem delu Jurko opozarja, da pri prevajanju prihaja do leksikalne neskladnosti, in navaja parametre leksikalne neskladnosti: premik besedne vrste, leksikalna širitev, leksikalna zožitev, ednina v množino, množina v ednino in sprememba besednega reda. Avtor ponudi merila za zbiranje kolokacij in njihovo uvrščanje v dvojezični slovar kolokacij. Prvo merilo je preverjanje pogostosti kolokacij v korpusu ciljnega jezika, drugo uporaba kontrastivnosemantičnega sita, ki prepusti samo kontrastivno koristne kolokacije. Poudari, da je pomembno navesti tudi primer rabe kolokacije.

Leta 2007 je izšla knjiga Polone Gantar *Stalne besedne zveze v slovenščini*, ki obravnava tudi kolokacije. Avtorica ugotavlja, da so kolokacije »pomensko prozorne, njihov pomen je mogoče napovedati na podlagi pomena sestavnih elementov, navadno so slovnično sprejemljive, se torej podrejajo v jeziku pričakovanim slovničnim pravilom, hkrati pa so zanje značilne določene omejitve pri izbiri« (2007: 66–67). Kot poudarja, »neskončne možnosti in kombinacije v izbiri zapolnitev skladijskih vzorcev omejujejo v besedilu idiomatične izbire, dodatno pa jih pogojujeta tudi govorni položaj in situacijski kontekst« (prav tam, 68). V članku *Leksikalna baza: vse, kar ste želeli vedeti o jeziku* (Gantar 2009) obravnava dva tipa večbesednih leksikalnih enot: stalne besedne zveze in frazeološke enote. Stalne besedne zveze opredeli kot »tipične besedne kombinacije, ki so oblikoslovno in pomensko osamosvojene, kar pomeni, da imajo lasten pomen (oziroma konkretni nosilec), ki je pogosto vezan na določeno strokovno ali kako drugače omejeno področje rabe (npr. *kisli dež, kisla juha, konj z ročaji*)« (prav tam, 84). Opozarja, da imajo stalne besedne zveze »lastno tipično besedilno okolje, ki ga beležimo v obliki kolokacij«. Frazeološke enote so tiste »besedne zveze, ki glede na sestavne elemente izkazujejo samostojni, od sestavine elementov neodvisni – t. i. frazeološki pomen« (prav tam). Taka zveza kot celota ima preneseni pomen, kar ji daje ekspresivno oz. zaznamovano noto. Prav zadnje iz frazeoloških enot izloča tudi vsa večbesedna terminološka poimenovanja, ne glede na sicer izkazan pomenski prenos, npr. *črna skrinjica*. Avtorica kolokacije razume kot »pogoste kombinacije zvez, v katerih določena beseda kaže očitno težnjo po sopojavljanju z drugo besedo, pri čemer je pogostost večja od naključne sopojavitve« (prav tam, 82–83).

Anja Butala, ki je v diplomskem delu (2009) primerjala kolokacije v slovenščini in španščini, kolokacije označuje kot podvrsto stalnih besednih zvez, ki se od frazemov razlikujejo po motiviranosti in strukturalni spremenljivosti, vendar z nekaterimi omejitvami. Kolokacije so večinoma dvočlenske enote, za katere je značilno, da se pogosto pojavljajo hkrati in med enotami, ki jih sestavljajo, ustvarjajo tipične semantične relacije, za katere veljajo nekatere semantične omejitve. Avtorica navaja mnenje Ignacia Bosqua (2004)¹³ o tem, da je posebnost kolokacije le omejenost skupka enot, ki jih lahko kolokator izbere za jedro.

O kolokacijah v pravnem jeziku piše v diplomskem delu Andreja Rezelj (2009: 27). Kot pojasnjuje, »kolokacija zaznamuje nenaključno zvezo dveh ali več besed, ki se skupaj pojavljajo v različnih predvidenih vzorcih«. Navaja bistveno značilnost, po kateri se kolokacije razlikujejo od frazeoloških enot: »pomen kolokacije je mogoče napovedati na podlagi pomena posameznih sestavin elementa«. Omenja tudi, da je status kolokacij v pravnem besedilu nekoliko drugačen kot njihova splošna opredelitev v jezikoslovju. »O klasičnih kriterijih ustaljenosti in trdnosti ni mogoče govoriti, temveč gre v strokovnem jeziku za določeno pragmatično stabilnost, ki temelji na sintaktičnih in semantičnih pravilih, zaradi svoje uporabnosti v določeni besedilni vrsti, situaciji oz. na nekem področju pa besedno zvezo vedno znova reproduciramo« (prav tam, 35).

Naj povzamem značilnosti kolokacij. Ko preučujemo kolokacijo, je naša pozornost usmerjena na sintagmatski pomenski odnos znotraj te jezikovne enote. Kolokacija je praviloma dvočlenska. Sestavljena je lahko iz več kot dveh besed, prepoznamo jo po njenem pojavljanju v različnih slovničnih strukturah. Njene sestavine imajo delno omejeno sposobnost povezovanja oz. govorec je pri izbiri sestavin omejen. Pomen kolokacije je prozoren oz. motiviran, kar pomeni, da ga je mogoče napovedati iz pomena njenih sestavin. Kolokacija se kot sistemska enota podreja v jeziku pričakovanim slovničnim pravilom. Sestavljena je iz jedra in kolokatorja. Kolokacije so leksikalne (zveza dveh enakovrednih samostalnikov, glagolov, pridevnikov ali prislovov) in slovnične (zveze tipa nosilna beseda in odvisni element, npr. predlog). Leksikalne kolokacije povzročajo veliko težav tujcem, saj niso predvidljive, njihov dobesedni prevod bi bil neustrezen.

¹³ Bosque, Ignacio, 2004: *Redes, diccionario combinatorio del español contemporáneo*.

Kontrastivno preučevanje kolokacij pokaže še eno njihovo značilnost, in sicer, da so nekatere izmed njih prevodno nepredvidljive. Status kolokacij v funkcijskozvrstno zaznamovanem besedilu se nekoliko razlikuje od njihove splošne jezikoslovne opredelitve. Neskončne možnosti izbire in kombinacije pri zapolnjevanju skladenjskih vzorcev v besedilu omejujejo idiomatične izbire, pa tudi govorni položaj in situacijski kontekst.

2.2.2 Rusko jezikoslovje

V ruskem jezikoslovju sta I. Melčuk in A. Žolkovski kolokacije oz. *»несвободные сочетания«*¹⁴ v okviru jezikovne teorije »pomen – besedilo«¹⁵ uvrstila v posebno skupino. Povezujejo jih značilni semantični odnosi. Volkova navaja, da so se pred izidom Melčukovega dela *Опыт лингвистической модели «Смысл – Текст»* (Melčuk 1974) kolokacije obravnavale v okviru frazeoloških skupov. Pri opredelitvi pojma kolokacija, kot ga razume rusko jezikoslovje, so za moje diplomsko delo pomembna dela L. Iordanske, I. Melčuka, N. Volkove in A. Rusakove. Ti avtorji poleg pogostega sopojavljanja, reproduktivnosti, omejene kolokabilnosti in prevodne nepredvidljivosti kolokacije poudarjajo še njeno idiomatičnost¹⁶ in nacionalno specifiko.

Preden preidem k pregledu ruskih študij o kolokacijah, bom opredelila še pojma idiom in frazem, kot ju razumejo ruski jezikoslovci. N. Volkova v svoji doktorski disertaciji pojma izenači, za jezikovno enoto, ki spada v frazeologijo v ožjem smislu, uporablja izraz frazeologizem. Vse besedne zveze, ki ne spadajo v skupino prostih besednih zvez, se med seboj povezujejo na frazeološki oz. idiomatični način. Za avtorico so kolokacije, ki jih imenuje *несвободные сочетания*, idiomatični izrazi in jih uvršča med proste besedne zveze in idiome (Volkova 2004: 73). Melčuk in Iordanska pa v delu, objavljenem leta 2007, natančno razložita pojma idiom in frazem, in sicer so idiomi podvrsta mnogo obsežnejše skupine stalnih besednih zvez, ki jih avtorja poimenujeta frazemi. Frazemi so vse stalne besedne zveze, katerih enote so med seboj frazeološko povezane. To pomeni, da ima govorec pri izbiri jezikovnega elementa za ubeseditev določene zunajjezikovne dejanskosti omejene možnosti. Način in stopnja te omejenosti sta merili za razvrstitev frazemov v skupine. Apresjan (1974: 11; povzeto po Volkovi 2004: 24) ugotavlja, da se idiomatičnost jezika kaže kot povezovanje besed v besedne zveze na podlagi sintaktične, semantične in leksikalne norme jezika (nacionalne posebnosti), ki jo je pogosto težko razložiti s slovničnimi pravili tega jezika. Nedoslednosti so tudi v ruskih slovarjih – razlagalnem in terminološkem. V

¹⁴ Dobesedni prevod ruskega termina *несвободные сочетания* se glasi »neproste besedne zveze«; v slovenskem jezikoslovju se za ta pojem uporablja izraz *kolokacije*.

¹⁵ Jezikovna teorija »pomen – besedilo« (rus. *лингвистическая модель «Смысл – Текст»*) je jezikovni model sodobnega ruskega jezika, ki temelji na natančnem opisu leksike. P. Jurko (1997), ki je v svojem delu opisal in priredil Melčukov razlagalno-povezovalni slovar, ta pojem prevaja kot *smiselno-besedilni model sodobnega ruskega jezika*.

¹⁶ Idiomatičnost jezikovnih enot po Apresjanu (1974: 11, citirano po Volkovi 2004: 24) pomeni povezovanje besed v besedne zveze na podlagi značilnih, včasih težko razločljivih norm sintaktične, semantične in leksikalne vezljivosti besed.

razlagalnem slovarju izraza frazeologizem in idiom veljata za sopomenki, v terminološkem pa so idiomi kot podvrsta uvrščeni v obsežnejšo skupino frazeologizmov.¹⁷

E. Kržišnik (2010: 84–85) ugotavlja, da so najpomembnejši vzroki za različno terminološko poimenovanje v znanstvenem diskurzu terminološkoteoretični, izhodiščno-pomensko-motivacijski in jezikovnogradivni. Rusko jezikoslovje, ki praviloma operira s poimenovanji vrste *fraz-*, kot temeljno lastnost navaja stalnost in večbesednost enote, pri tem pristopu preučevanja jezika je najvišja točka opazovanja izraz (oblika). Na drugi stani v anglistični frazeologiji poimenovanja vrste *idiom-* praviloma zaznamujejo jezikovne enote, katerih pomen ni izpeljiv iz pomenov sestavin, tu je v središču preučevanja pomen. Melčuk svoj teorijo »smisel-besedilo« gradi v okviru anglistične teorije;¹⁸ v temelju njegove delitve »ustaljenih besednih zvez« na pragrameme, kolokacije in idiome je pomen leksikalne enote, vir preučevanja jezika pa je angleščina, kar pojasnjuje njegova teoretična poimenovanja. Po E. Kržišnik je smiselna vzpostavitev neke splošne teorije frazeologije povezovanja obeh pristopov (*fraz-* in *idiom-*), ki jo uvaja Čermák s poimenovanjem frazeološke enote kot »dvojnega termina *jednotk z IF*, pri čemer je s F (= frazem) poimenovana izrazna stran enote, z I (= idiom) pomen enote, ki je idiomatična, kar pomeni, da se v njej ne uveljavlja kompozicijska funkcija, zato je pomen neizpeljiv iz pomena sestavin« (Kržišnik 2010: 87).

¹⁷ Vir citatov je <http://www.gramota.ru/>.

Kuznecov, C. A.: *Bol'soj tolkovyj slovar' izraza frazeologizem in idiom razlaga kot sopomenki*, in sicer kot: »lingv. устойчивое словосочетание, оборот речи, выражение, значение которого не складывается из значений составляющих его слов; идиома«;

Slovar' metodologičeskuh terminov: idiomi tvorijo podvrsto večje skupine frazeologizmov. Фразеологизм (фразеологическая единица). Общее название семантически несвободных сочетаний слов, которые не производятся в речи, а воспроизводятся в закреплённом за ними устойчивом соотношении смыслового содержания и определённого лексико-грамматического состава.

Идиома. (от греч. *idioma* особенность, своеобразие). Единица языка, представляющая собой устойчивое сочетание, значение которого не мотивируется составляющими его словами, значение частей не сводится к значению целого. Различаются лексические И. (предложение или сочетание слов, характеризующееся слитным значением – кот наплакал, без году неделя), синтаксические И. (синтаксическая конструкция, имеющая форму простого или сложноподчиненного предложения или сочетания слов – Ну и жара!), морфологические И. (простое или сложное слово, неразложимое с точки зрения современного языка по морфологическому составу, но членимое на форманты, утратившие смысловую функцию в составе целого – вкус, подушка). И. представляют значительную трудность для изучающих иностранный язык и нуждаются в специальном комментировании.

¹⁸ I. Melčuk od leta 1977 živi v Kanadi. Večino novejših del je napisal v francoščini in angleščini. Raziskuje angleščino in francoščino, ki ju v nekaterih delih primerja z ruščino.

Igor Melčuk v delu *Смысл и сочетаемость в словаре* (2007) opisuje in razvija svoje raziskovanje na področju pomenskega in sintagmatskega opisa odnosov med leksemi. V nadaljevanju bom predstavila njegove glavne ugotovitve, pri čemer bom (zaradi razumljivosti) ohranila terminološka poimenovanja, ki jih uporablja avtor.

Monografija *Смысл и сочетаемость в словаре* (2007) Ljudmile Iordanske in Igorja Melčuka opisuje pomen in povezovalnost besed v okviru jezikovne teorije »pomen – besedilo«. ¹⁹ Ta teorija model jezika gradi na temelju opisovanja leksike in njenih pomenskih sintagmatskih odnosov. Razlagalno-povezovalni slovar (RPS), ki sledi ideji omenjene teorije, na eni strani v polni meri izraža enega od realiziranih pomenov besede (razlagalni slovar), na drugi strani pa skladenjsko povezovalnost besede (povezovalni slovar). Teoretično podlago za RPS sta že leta 1969 predstavila A. Žolkovski in I. Melčuk ²⁰ in jo leta 1984 uporabila v *Razlagalno-povezovalnem slovarju ruskega jezika* (rus. *Толково-комбинаторный словарь русского языка*, 1984). V poročilu o omenjenem slovarju je Aleksandra Derganc (1990: 163) zapisala, da je to »zamisel univerzalnega aktivnega slovarja, ki opisuje skladenjsko in besedno povezavo posameznih besed, konotacijo in enciklopedično obvestilo, poleg tega pa še frazeologeme, v ponazoritvenem gradivu pa opozarja pred nepravilnimi zvezami«. Monografija temelji na 15 člankih, ki sta jih Iordanska in Melčuk napisala v različnih obdobjih, povzema rezultate tridesetletnega raziskovanja leksikalne semantike in prinaša nove ugotovitve na področju leksikografije. V diplomskem delu me je zanimalo predvsem tretje poglavje *Frazemi*, ki povzema in razvija Melčukovo delo, objavljeno leta 1995, ²¹ v katerem je avtor predstavil tipe frazemov in njihove značilnosti.

V delu Igorja Melčuka slovenskemu terminu frazem ustreza termin idiom. Zanj so idiomi podvrsta frazemov, frazemi so vse možne stalne (rus. *несвободные*) besedne zveze z notranjo omejeno možnostjo povezovanja. V tretjem delu knjige avtor obravnava frazeme, njihovo

¹⁹ »Osnovna trditev, ki jo postavlja smiselno-besedilni model (rus. *модель Смысл – Текст*), je, da je naravni jezik specifičen sistem ujemanja med neskončnim nizom smislov in neskončnim nizom besedil. Opis takega ujemanja s pomočjo kompleksnega niza formalnih pravil sta imenovala smiselno-besedilni model (naravnega jezika), ki ima za cilj postavitev povsem jezikoslovnih pravil, ki so logično potrebna za tvorbo besedil« (povzeto po: Jurko 2000: 18).

²⁰ Жолковский А., Мельчук И., 1969: К построению действующей модели языка «Смысл – Текст». *Машинный перевод и прикладная лингвистика* 2. 5–35. Citirano po Derganc (1990: 63).

²¹ Melčuk, I., 1995: Phrasemes in Language and Phraseology in *Linguistics // Idioms*. (ur.) Everaert, M., E.-J. van der Linder, Schenk, A. and Schreuder, R.: *Structural and Psychological Perspectives*. Hove: Lawrence Erlbaum Associates. 167–232.

klasifikacijo in leksikalne funkcije. Kot ugotavlja, ljudje pri govorjenju uporabljajo frazeme, in ne besed. Frazemi so pogosti v publicističnih besedilih, še več jih je v slovarjih, zato bi moral vsak slovar biti slovar besed in frazemov, ne samo besed. Melčuk opozarja, da kljub številnim obravnavam frazemov še vedno ni bila izdelana njihova formalna tipologija. Tudi poimenovanja teh jezikovnih enot so različna: ustaljeni, fiksni, zamrznjeni izrazi, frazeološke prvine, govorne formule, frazeologizmi (Fleischer 1982), fiksne besedne zveze (Rothkegel 1973), pogosto jih imenujejo tudi idiomi (npr. poleg Melčuka tudi Wasow 1983). Melčuk želi poenotiti terminologijo in predlaga natančno definicijo frazema in drugih z njim povezanih pojmov.

Jezikovni znak sestavljajo trije elementi: označenec (vsebina, predstava, ki jo nosi nabor glasov/črk, pomen), označevalec (izraz, izrazna podoba, nabor glasov/črk, forma) in sintaksa (povezovalne lastnosti besedne zveze, tj. morfološka, sintaktična, leksikalna, stilistična in pragmatična povezovalnost besede). Melčuk lastnosti frazemov opiše na podlagi načel, ki ju govorci upoštevajo ob tvorjenju vsake besedne zveze; ti načeli sta:

1. *neomejeno povezovanje besed v besedne zveze*, kar pomeni, da iz slovarskega zaklada po pravilih določenega jezika (izbor v slovarju) brez omejitev izbiramo sestavine besednih zvez;
2. *regularno povezovanje besed v besedne zveze*, kar pomeni, da lahko sestavine besednih zvez kombiniramo samo ob upoštevanju splošnih pravil določenega jezika (slovnična pravila povezovanja besed v besedne zveze).

Glede na to, ali je pri oblikovanju označenca ali označevalca katero od teh dveh načel kršeno, Melčuk in Iordanska frazeme delita na pragmatične in semantične. Pragmatične frazeme imenujeta pragmatemi. Semantične frazeme delita na idiome (popolne frazeme), kolokacije (polfrazeme) in kvazifrazeme oz. kvaziidiome. V nadaljevanju bom podrobneje opisala vse vrste frazemov, najprej pa bom povzela Melčukovo definicijo termina prosta besedna zveza.

Melčuk vse besedne zveze razdeli v dve skupini: v neomejeno skupino prostih besednih zvez in obsežno, vendar omejeno skupino neprostih, fiksiranih besednih zvez oz. frazemov. Proste besedne zveze so zgrajene po splošnih pravilih določenega jezika, brez kakršnihkoli omejitev. Tvorca omejuje samo jezikovna norma. Sestavine proste besedne zveze so prosto zamenljive s sopomenkami.

Nosilec pomena besedne zveze kot poimenovanja določenega človekovega spoznanja je *semantična dominanta*. Ta je v kolokaciji jedro, ki s svojim slovarskim pomenom prenaša informacijo o zunajjezikovni dejanskosti. V besedni enoti, kot je idiom (sln. frazem), nobena sestavina ne nastopa kot semantična dominanta, nobeden od slovarskih pomenov sestavin idioma ne prenaša informacije o predmetnosti spoznanja.

Frazemi so stalne besedne zveze oz. »несвободные сочетания«. ²² Glede na omejitve pri izbiri besed (pomen) in regularnost pri njihovem povezovanju v besedne zveze (forma) avtorja ločita naslednje vrste frazemov:

FRAZEMI = SBZ²³

PRAGMATIČNI FRAZEMI

SEMANTIČNI FRAZEMI

PRAGMATEMI

IDIOMI KOLOKACIJE KVAZIIDIOMI

Povezovanje med besedami je lahko omejeno na pomenski ali formalni ravni. Omejitev pri povezovanju na pomenski ravni pomeni, da lahko zunajjezikovno predstavnost izrazimo samo z natančno določeno besedno zvezo (omejeno s situacijo), kar je značilno za pragmatične frazeme oz. pragrameme. Za semantične frazeme je značilno, da je izbira njihovega pomena neomejena (ni določena s situacijo), izbira izraznih sredstev pa je popolnoma odvisna od pomenskega potenciala besed v besedni zvezi. Semantični frazem je jezikovni znak, ki je kvazipredstavljen s pomočjo označevalca. V nadaljevanju dela opisujem vrste frazemov.

Pragmatem

Pragmatem je »neprosta besedna zveza«, katere sestavine frazeološko povezuje sama zunajjezikovna dejanskost, ki jo želi posredovati govorec. Sama zunajjezikovna dejanskost določa, kaj mora povedati govorec (določa vsebino povedanega) in kako mora to povedati (določa izbiro jezikovnih sredstev za izražanje te vsebine), npr. rus. *курсив мой/разрядка моя/выделено мной*, sln. *poudarila I. P.* To vsebino bi lahko izrazili tudi drugače, na način, ki je sinonimičen in skladen s pravili jezika, npr. rus. *курсив принадлежит мне*, sln. *ležeče sem zapisala jaz*. Vendar bi bil tak izraz stilistična napaka oz. bi bil neidiomatičen. Ena od

²² V nadaljevanju bom pri povzemanju iz knjige Iordanske in Mel'čuka (2007) za ruski termin *несвободное сочетание* uporabljala slovensko poimenovanje *stalne besedne zveze*.

²³ SBZ – stalne besedne zveze.

podvrst pragmatemov so pregovori, reki, govorni klišeji/citati, ki jih pri sporočanju kot celoto jemljemo iz spomina.

Pragmatični pomen obravnava tudi Nataša Jakop v knjigi *Pragmatična frazeologija* (2006: 44). S pragmatičnim pomenom označuje »pomen enot z leksikaliziranim govornim dejanjem. To pomeni, da pragmatičnega pomena ne dojemamo kot vsakokratno rabo jezikovne enote, temveč kot ustaljeno, leksikalizirano rabo v natančno določenih okoliščinah, npr. *dobro jutro, hočem reči*«. Avtorica se naslanja na ugotovitev slovenskega leksikalnega pomenoslovja, da imajo nekateri leksemi (npr. medmeti, del členkov, nekateri pridevniki in prislovi) za denotat uslovarjeno govorno dejanje in s tem »sporočanski (komunikacijski) pomen« (Vidovič Muha 2000: 188).

Idiom (popolni frazem)

Melčukova opredelitev idioma se ujema z opredelitvijo frazema iz jedrnega dela frazeologije v slovenskem jezikoslovju. Idiom je semantični frazem, katerega pomen ni izpeljiv iz pomena njegovih sestavin.

Kolokacija (polfrazem)

Po Melčuku je kolokacija semantični frazem, katerega pomen je sestavljen iz slovarskega pomena ene od sestavin kolokacije, jedra (rus. *ключевое слово*), ki nastopa kot semantična dominantna, in dodatnega pomena, ki se ne ujema s slovarskim pomenom druge sestavine kolokacije, kolokatorja (rus. *аргумент*). To opredelitev lahko ponazorimo s formulo 'AB' = 'A' + 'C', v kateri leksem B izraža pomen 'C' odvisno od leksema A. Delitev kolokacij v štiri skupine temelji na različnih načinih izražanja pomena 'C' s pomočjo leksema B.

1. Pomen kolokatorja se ne ujema s slovarskim pomenom leksema, ki je nosilec pomena kolokatorja. Ta skupina se deli v dve podvrsti:
 - a. pomen kolokatorja je prazen, kar pomeni, da je kolokator pomožni element kolokacije, ki opravlja vlogo sintaktične opore, npr. *оказать любезность, бросить взгляд – biti ljubezniv, vreči pogled;*

- b. pomen kolokatorja ni prazen, vendar leksem B izraža pomen kolokatorja samo v povezavi z jedrom kolokacije (leksemom A), npr. *чёрный кофе* – črna kava, francosko okno.
2. Pomen kolokatorja se ujema s slovarskim pomenom leksema B, vendar
- a. pomena kolokatorja ne moremo zamenjati s sinonimom, v kakšni drugi situaciji je zamenjava možna, npr. *крепкий кофе, заядлый курильщик* – močna kava, hud, strasten kadilec;
 - b. pomen kolokatorja vključuje pomen jedra in je poseben izraz, npr. *лошадь ржёт, прогорклое масло, артезианский колодец* – konj hrza, žarko olje, arteški vodnjak.

Za osnovno razločevanje med kolokacijami tipa 1. b in 2. b je pomembna njuna slovarska razlaga. Tip 1. b je nima v slovarju, npr. *črna kava* – slovarski pomen kolokatorja *črn* ne predvideva razlage 'brez mleka', ker se ta pomen oblikuje samo v povezavi z leksemom *kava*. Pri kolokacijah tipa 2. b razlaga kolokatorja vsebuje samo jedro kolokacije, npr. *konj hrza* – kolokator *hrzati* je v slovarju (SSKJ) razložen kot 'oglašati se z visokimi, tresočimi se glasovi; rezgetati'; ta razlaga se nanaša samo na oglašanje konja, tudi v ilustrativnem gradivu so vsi navedeni primeri v zvezi s konjem.

Kvaziidiom (kvazifrazem)

Kvaziidiom je semantični frazem, katerega pomen je sestavljen iz pomena jedra in pomena kolokatorja ter iz dodatnega pomena, ki se razlikuje od pomenov sestavin kolokacije. Pomen jedra in pomen kolokatorja ne opravljata funkcije semantične dominante, tj. ne poimenujeta zunajjezikovne danosti, npr. *торговый центр* – nakupovalno središče. V tem primeru bi bila semantična dominantna kvaziidioma, ki bi poimenovala zunajjezikovno dejanskost, na katero se nanaša besedna zveza: 'množica različnih trgovin, ki so zbrane na določenem kraju in tvorijo celoto, tj. središče trgovske dejavnosti'. Prav pomen te besede je prisoten kot dodatni pomen v omenjenem kvaziidiomu.

Naj na kratko povzamem tipologijo členitve stalnih besednih zvez²⁴ po Melčuku. Vse besedne zveze lahko razdelimo v dve skupini: proste in stalne. Proste besedne zveze govorec oblikuje v skladu s slovničnimi pravili določenega jezika brez omejitev na pomenski, leksikalni ali skladijski ravni. Pri stalnih besednih zvezah pa je eno od načel strukturiranja na omenjenih ravneh omejeno. Omejitev pri povezovanju na pomenski ravni (pomenska odvisnost od situacijskega konteksta) oblikuje skupino pragmemov; po A. Vidovič Muha pri pragmemih oz. pragmatičnih frazemih, kot jih poimenuje avtorica, ne moremo govoriti o denotativnem pomenu, temveč o sporočanjškem (komunikacijskem). Frazemi in kolokacije so zaznamovani z omejitvami na leksikalni in skladijski ravni. Stopnja omejenosti govorca pri izbiri leksemov za ubeseditev zunajjezikovne dejanskosti je pri frazemih višja kot pri kolokacijah. Pomen frazema ni izpeljiv iz pomena njegovih sestavin, pri kolokaciji ima jedro praviloma slovarski pomen, kolokator pa je pomensko oslavljen oz. realizirani pomen kolokatorja v kolokaciji se razlikuje od njegovega osnovnega, slovarskega, nominativnega pomena (proces desemantizacije).

²⁴ Po Melčuku frazeoloških enot, ki so *несвободные сочетания*.

2.3 Opredelitev pojma kolokacija

Za povzetek navedenih definicij kolokacij bom naštela razločevalne lastnosti kolokacij, ki so pomembne za prepoznavanje le-teh v besedilu.

- Kolokacijo kot sistemsko jezikovno enoto uvrščamo med leksiko in jedrni del frazeologije.
- Kolokacija je vrsta stalnih besednih zvez, saj sta zanjo tako kot za druge stalne besedne zveze značilni dve- ali večbesednost in pogostost sopojavljanja njenih sestavin v besedilih.
- Pomen kolokacije je mogoče napovedati iz pomena sestavin, vendar ima ena sestavina kolokacije oslabljeni pomen.
- Ena od sestavin kolokacije ima oslabljeni pomen²⁵ – jedro besedne zveze ohranja svoj (osnovni) slovarski pomen in je nosilec informacije o referenčni predmetnosti, v pomenu kolokatorja pa je mogoče opaziti pomenski premik (rus. *семантический сдвиг*); ta jezikovni element besedne zveze je desemantiziran, na primer ekvivalentni prevod besedne zveze *narediti izpit* je v ruskem jeziku *сдать экзамен*, kar dobesedno pomeni **oddati izpit*; ekvivalentni prevod besedne zveze *materni jezik* je *родной язык* (**rodni jezik*).
- Navadno je slovnično sprejemljiva, se torej podreja v jeziku pričakovanim slovničnim pravilom.
- Sestavine kolokacije imajo delno omejeno kolokabilnost, zanje so značilne nekatere omejitve pri izbiri sestavin.
- Za kolokacije je značilna reproduktivnost, zaradi pogoste rabe jih rojeni govorec že oblikovane kot celoto jemlje iz spomina.
- Kolokacije so pogosto prevodno nepredvidljive, zaradi pomenskega premika je za tuje govorce raba ene od sestavin kolokacije nenapovedljiva.
- Veliko kolokacij je specifičnih za neki jezik (npr. sln. *divji, leden, peklenski, sibirski, strupen mraz* – rus. *лютый, свирепый, трескучий мороз*²⁶).

²⁵ Termin je iz članka E. Kržišnik (2001 (a): 8), ki ga je povzela po SSKJ, gl. geslo *dati* (7. pomen).

²⁶ Zaradi posebnega odnosa do zime v ruski kulturi tudi pri kolokaciji prihaja do poosebljenja, beseda mraz se uporablja z glagolom, ki temu neživemu pojavu pripisuje človeške lastnosti.

2.4 Določitev razlikovalnih lastnosti za prepoznavanje kolokacij v besedilu

Če izhajamo iz rabe kolokacij in jih skušamo jezikovno (sistemske) opisati, nam to ne more uspeti brez natančnih definicijskih meril, ki leksikalne enote razmejujejo. Kot ugotavlja P. Gantar (2007: 61), je »meja med prosto besedno zvezo, oblikovano po slovničnih pravilih jezika, in besedno zvezo, ki predstavlja samostojno poimenovalno enoto, njen pomen pa je načeloma razviden iz pomena sestavin, pogostokrat zabrisana in premakljiva«. Vseskozi je treba ugotavljati razmerje med različnimi tipi in stopnjami besednozvezne trdnosti, od proste besedne zveze do frazeološke enote.

2.4.1 Meja med kolokacijo in prosto besedno zvezo

Za opredelitev kolokacije glede na druge besedne zveze je treba določiti mejo med prosto besedno zvezo in kolokacijo. Kolokacija je v nasprotju s prosto besedno zvezo v mentalnem leksikonu ohranjena kot enota, ki jo lahko prikličemo in reproduciramo oz. jo že pripravljeno vzamemo iz spomina. Besedne zveze so po J. Toporišiču (1992: 7) »odvisnostno ali logično povezane besede kake besedilne enote«. P. Gantar (2007: 61) dodaja, da je preučevanje besednih zvez »omejeno na skladijska razmerja znotraj zveze in na skladijsko vlogo, ki jo opravljajo v stavku kot celota«. Proste besedne zveze so tako vse tiste, »ki jih v govoru delamo po skladijskih vzorcih, ne da bi jih jemali gotove iz pomnilnika (spomina), npr. *oblačno nebo* na vzorec pridevnik + samostalnik« (Toporišič 1992: 230). Pri oblikovanju proste besedne zveze se slovarski pomen besed ne spremeni oz. ne prihaja do desemantizacije pomena ene od njenih sestavin. Ob prevajanju praviloma ne prihaja do interference, saj so besede v prosti besedni zvezi med seboj povezane na podlagi logičnega sklepanja.

Za razlikovanje kolokacij od prostih besednih zvez so pomembna naslednja merila:

- Oslabljeni pomen kolokacije: samo ena sestavina besedne zveze ohranja svoj slovarski pomen, pri drugi pa prihaja do samo za določeno kolokacijo specifičnega pomenskega premika. Po Volkovi lahko kolokacijo določimo tako, da poskusimo kolokator nadomestiti z njegovo protipomenko, na primer, v besedni zvezi *dvigniti denar* antonimna zamenjava **spustiti denar* ni mogoča, prav tako ne v besedni zvezi *zakon varuje pravice* (**zakon napada pravice*). Če jedra ni mogoče besedno povezati z antonimom kolokatorja, upravičeno sklepamo, da gre za kolokacijo.

- Psihološka stalnost kolokacije: kolokacija je ohranjena v mentalnem leksikonu kot enota, ki jo lahko priključimo in reproduciramo.
- Delno omejena strukturna stalnost kolokacije: možnosti zamenjave sestavin kolokacije so omejene.

2.4.2 Meja med kolokacijo in frazemom

Erika Kržišnik (2001: 8) v članku o frazeološkem slovarju za tujce opredeli kolokacije in jih razmeji od frazemov iz jedrnega dela frazeologije. »Kolokacije so stalne besedne zveze s sestavinami, ki imajo delno omejeno kolokabilnost in t. i. 'oslabljen pomen', npr. *dati pobudo, odpoved, obljubo, predlog, izjavo*.« Poudari, da kolokacije ne spadajo v jedrni del frazeologije (ali frazeologijo v ožjem smislu), ki ga sestavljajo »stalne besedne zveze, katerih pomen ni v celoti predvidljiv iz vsote pomenov sestavin in so bolj ali manj ekspresivne, in sicer pomensko od zrasleka (*vleči dreto*) prek sklopa (*pretipati /komu/ kosti*) do skupa (*požeti aplavz, priznanje, odobravanje, pohvalo, uspeh*)«.

Temeljna lastnost, po kateri se kolokacije ločijo od frazemov, je motiviranost pomena sestavin besedne zveze. Pomen frazemov ni v celoti predvidljiv iz vsote pomenov sestavin²⁷ (glej prej navedene primere), pomen prostih besednih zvez je popolnoma predvidljiv (npr. *lepa obleka*), pri kolokacijah pa ima samo ena sestavina ohranjen slovarski (denotativni) pomen, pri drugi sestavini pa prihaja do pomenskega premika, zato je pomen kolokacije oslabljen (npr. *gojiti odnos*).

Pri analizi kolokacij v pravnem besedilu se je pokazala še ena temeljna lastnost le-teh: v nasprotju s frazemi nimajo konotativnega dela pomena, nimajo ekspresivnega učinka v rabi.

²⁷ E. Kržišnik piše o različnih stopnjah idiomatičnosti frazema, in sicer »od vsaj navidezne pomenske diskretnosti in torej motiviranosti prek delne motiviranosti (metaforični prenos) do popolne idiomatičnosti in nemotiviranosti« (Kržišnik 2001 (b): 243).

Ekspresivnost je definirana kot sposobnost izražanja subjektivnih razmerij do predmetnosti. A. Vidovič Muha (2000: 97) opozarja, da ima vse strokovno izrazje samo denotativni pomen.

Tako frazeme kot kolokacije obravnavamo kot pomensko celoto, zato jih ne oblikujemo sproti v besedilu, temveč jih »že pripravljene« jemljemo iz spomina. Stalne besedne zveze se med seboj razlikujejo glede na stopnjo besednozvezne trdnosti. Pri frazemih je ta stopnja zelo visoka, tako da lahko govorimo o enopovezovanosti oz. monokolokabilnosti frazemov, na paradigmatiki osi skorajda niso mogoče zamenjave. E. Kržišnik (1988: 52) ugotavlja, da je »monokolokabilna prvina /.../ od frazeologema neoddeljiva in se tudi pojavlja zgolj v njem oz. v nekaj natančno omejenih nadaljnjih frazeologemih. Npr. *priiti na kant, biti v škripcih* (*spraviti v škripce, znajti se v škripcih*)«. Pri kolokacijah so kolokatne paradigme bolj odprte, vendar so še vedno omejene (npr. *določa/predvideva/ureja zakon*). Možnost dobesednega prevoda se zmanjšuje glede na stopnjo besednozvezne trdnosti, najvišjo stopnjo imajo frazemi.

Navedena merila so medsebojno odvisna. Neizpeljivost pomena jezikovne enote iz pomena njenih sestavin preprečuje dobesedno prevajanje in zmanjšuje število možnih sinonimnih zamenjav njenih sestavin.

Da govorec izbere ustrezno kolokacijo v nekem besedilu, mora med drugim upoštevati funkcijskozvrstno zaznamovanost besedila, ki določi dodatne razločevalne lastnosti izrazov. V naslednjem poglavju bom osrednjo pozornost namenila posebnostim pravnih besedil, značilnostim strokovnih kolokacij in razmejevanju med kolokacijami v pravnih besedilih in termini.

3. KOLOKACIJE V ZVRSTNO ZAZNAMOVANEM BESEDILU

3.1 Funkcijski pristop k preučevanju sintagmatskih povezav

Funkcijski pristop temelji na preučevanju jezika kot sredstva za sporazumevanje, ki služi za kodiranje in dekodiranje zunajjezikovne dejanskosti. Pri analizi leksikalnega gradiva nekega jezika je predmet preučevanja obnašanje določenih jezikovnih prvin v besedilnem okolju – taka analiza omogoči oblikovanje modela povezovanja besed v besedilo, kolokabilne lastnosti besede pa pridejo še posebej do izraza. Slovar, ki sem ga sestavila v okviru diplomske naloge, je besedilno naravnano na zvrstno funkcijsko zaznamovano besedilo, le-to zahteva uporabo posebne leksike. Pri prevajanju je treba za doseganje ekvivalence strokovnega izrazja v ciljnem jeziku poleg temeljitega primerjanja pojmov v obeh pravnih sistemih upoštevati tudi morebitno zvrstno zaznamovanost besedila oz. stilistične zakonitosti besedila. Temu in statusu kolokacij v pravnih besedilih so namenjena naslednja poglavja diplomske naloge.

3.2 Zvrstnost pravnih besedil

Besedilo lahko funkcijskozvrstno opredelimo glede na njegov namen oz. glede na to, katero predmetnost človekovega udejstvovanja ubeseduje. Po Slovenski slovnici (1984) pravna besedila glede na socialno zvrst spadajo v knjižni jezik, glede na funkcijsko zvrst pa v strokovnega, vendar ne smemo prezreti tudi njihove praktičnosporazumevalne vloge. B. Pogorelec (1986: 35) je v razpravi na Simpoziju slovenskega jezika v znanosti poudarila: »/Jezik prava kot stroke in znanosti se uporablja v zvrstno različnih besedilih; njihov razpon sega od pravnoteoretskih besedil pravne znanosti do besedil, v katerih je izražena družbena pravna norma (z različno rangiranimi zakoni od ustave na čelu do iz njih izvirajočih predpisov) in so na njeni podlagi oblikovana besedila sodne prakse.« V leksikonu Cankarjeve založbe *Pravo* (2003: 276) je *pravni jezik* razdeljen na jezik zakona oz. zakonski jezik, jezik pravniških poklicev in jezik pravnih znanosti ter opredeljen kot »skupna oznaka za jezik, ki ga uporabljajo postavodajalci (npr. zakonski jezik), pravni strokovnjaki, ki zakone idr. formalne pravne vire razlagajo in uporabljajo, ter pravna znanost. /.../ Jezik zakona je sestavljen iz izrazov splošnega pogovornega jezika, iz pomensko spremenjenih izrazov pogovornega jezika, iz posebnih pravnih izrazov in lahko tudi iz strokovnih izrazov z drugih področij /.../. Jezik pravniških poklicev je posebna vrsta p. j., ki ga pri posameznih podvrstah pogojuje vloga poklicne skupine (npr. odvetniški jezik, ki ima tudi ekspresivne prvine). Jezik pravnih znanosti je pojmovno najbolj izbrušen in je tudi pomensko najbolj razčlenjen.

Zakonski jezik predpisuje (preskriptivnost p. j.), pravna znanost pa, ob vsem drugem, zakonski jezik pomensko opisuje (deskriptivnost p. j.).« Mateja Jemec Tomazin (2009: 13) povzema delitev jezika v pravo po Nikoli Viskoviću, ki ga deli na jezik pravne norme, jezik pravne znanosti in jezik pravne prakse.

Za vir primerjalne analize kolokacij sem izbrala Ustavo Republike Slovenije, ki je najvišje rangirano besedilo pravne norme. V leksikonu Cankarjeve založbe *Pravo* (2003: 284) je *ustava* opredeljena kot »izhodiščni pravni akt, ki ima znotraj države najvišjo pravno veljavo, in temeljni pravni akt, ki ureja pravno najpomembnejša družbena razmerja. Ustava opredeljuje temeljne pravice človeka in državljana, načela državnopravne ureditve in obliko države, organizacijo najvišjih državnih organov, razmerje med njimi in njihovo pristojnost.« Besedilo ustave je zanimivo za primerjalno analizo, ker obravnava več področij človekovega delovanja. Jezikovna struktura je zato zelo raznolika, besedilo vključuje kolokacije z različnih pravnih področij, hkrati pa obravnava samo temeljna načela vsakega področja. Tako lahko domnevamo, da vsebuje pogosto pojavljajoče se izrazje z različnih pravnih področij. Ker besedilo ustave ni namenjeno samo pravnikom, ampak vsem državljanom, lahko domnevamo, da je napisano razumljivo in nedvoumno ter da je v njem manj terminov kot v strokovnih razpravah s tega področja.

3.3 Jezik prava oz. pravni jezik

Zakonska besedila niso samo nosilci informacije, ampak imajo tudi predpisovalno funkcijo – so instrument za urejanje medsebojnih odnosov – in apelacijsko funkcijo, saj naslovnika pozivajo k določenemu ukrepanju in ravnanju. Institucionaliziranost tega področja narekuje posebne norme in konvencije oblikovanja besedil. Zaradi specifične funkcije besedila kot temelja pravnega delovanja morajo namreč njegovi tvorci izbirati posebna leksikalna in sintaktična sredstva. P. Apovnik (1999: 1385) ugotavlja, da se v pravnih besedilih uporablja specifično pravno izrazje, ki ga zunaj prava ni, besede splošnega jezika pa dobijo določnejši, ožji pomen. Avtor poudarja, da mora biti pravni jezik zelo natančen in da mora stremeti k rabi enotnega izrazja, zato se mora izogibati rabi sopomenk in nedoločnih, abstraktnih izrazov.

Albin Igličar (2002: 1059) opozarja, »da je razmerje med pravnimi pojmi in dejstvi bolj posredno in zapleteno, kot je razmerje med pojmi in dejstvi v vsakdanjem splošnem jeziku«. Tako Igličar kot Apovnik citirata N. Viskovića²⁸ (1989: 16), ki poudarja, da pravni jezik nadgrajuje splošni pogovorni jezik in ga dopolnjuje s strokovnimi izrazi, tako da gre za poseben strokovni jezik. Pravni jezik sestavljajo izrazi splošnega pogovornega jezika, pomensko spremenjeni izrazi pogovornega jezika, posebni pravni izrazi in strokovni izrazi z drugih področij. Spremenjeni pomen besede iz vsakdanjega pogovornega jezika je najpogosteje opredeljen z večjo natančnostjo ali posebej določeno vsebino, ki jo opredeljujeta pravna praksa in teorija (npr. *otrok* v kazenskem pravu). Pravno besedilo lahko razumemo šele v kontekstu, v katerem ga uporabljamo, oz. v pravnem okviru. Posamezni strokovni izrazi navadno dobijo pravni pomen šele v povezavi z drugimi besedami ali večjimi besednimi celotami. Pri prevajanju besedila te vrste se moramo zavedati pomembnosti ohranitve smisla izvirnika, zato moramo prevajati zelo natančno. Za doseganje ustreznosti prevoda je nujno upoštevati norme in konvencije besedilne vrste v ciljnem jeziku, treba je poznati pravno prakso in pravno ureditev države, katere jezik prevajamo. To so pogoji za to, da bo prevod pri naslovniku dosegel enak učinek, kot ga je izvirno besedilo, oz. da bo v določeni situaciji deloval natančno tako kot izvirnik.

²⁸ Visković, Nikola, 1989: *Jezik prava*. Zagreb. 16.

Po Igličarju (2002: 1060) je jezik ena izmed temeljnih značilnosti naroda kot posebne oblike združevanja, ki jo poleg skupnega jezika povezujejo še skupna zgodovina, ozemlje, kultura, trg in zavest o pripadnosti tej skupnosti. Avtor poudarja, da pri prevajanju pomensko spremenjenih izrazov splošno pogovornega jezika ne gre pozabiti na posebne priložnosti in družbene okoliščine, ki so odločale o usodi nekega naroda, pa tudi na glavni namen neke ureditve. Pravno stalno izrazje enači s pravnimi frazami kot ustaljenimi sintaktičnimi vzorci, npr. *z dnem uveljavitve tega zakona prenehajo veljati določbe zakona* (primer iz navedenega besedila). Z uporabo takih »pravni[h] fraz /.../ pripomoremo k ustaljenosti izrazoslovja in jasni komunikaciji v družbenih odnosih, ki jih oklepajo pravne norme« (prav tam, 1062). Nepoznavanje takih »fraz« povzroči jezikovne zvrstno funkcijske napake, ki so v nekaterih kontekstih neprimerne, besedilo je lahko zaradi njih celo nerazumljivo. Za zakonski jezik, ki stremi k jasnosti, razumljivosti in nedvoumnosti, take napake pri prevajanju niso dopustne. Prevajalec mora upoštevati v ciljnem jeziku uveljavljene kolokacije. Tako podkrepi normo besedilne vrste in doseže raven, na kateri je stil prevoda enak stilu, ki bi ga v primerljivi situaciji uporabil pravni strokovnjak.

Mateja Jemec Tomazin (2009: 122, 155) piše, da »dosledna raba povzroča ustaljenost izražanja in postopoma ustaljenost preide v stalnost, ki je v pravnih besedilih še vedno tudi odraz skladskega sistema, vendar tudi precej bolj predpisana od zunaj kot v drugih vrstah besedil«. Primer predpisanega tipiziranega izrazja so večbesedne zveze, ki imajo stalno stavčno obliko, avtorica tako izrazje umesti v skupino *obrazcev*, npr. *mednarodna pogodba, ki obvezuje; pod pogoji, ki jih določa zakon*. Le-te so pogoste v prijavah, prošnjah, matičnih in katastrskih knjigah, v slovenski ustavi.

Andreja Rezelj (2009: 35) opozarja, da v strokovnem besedilu ni mogoče govoriti o klasičnih merilih ustaljenosti in trdnosti jezikovnih enot, »temveč gre za določeno pragmatično stabilnost, ki temelji na sintaktičnih in semantičnih pravilih, zaradi uporabnosti v določeni besedilni vrsti pa jezikovno enoto vedno znova reproduciramo«.

3.4 Značilnosti termina in njegova determinologizacija

Zato da ugotovimo temeljne značilnosti in razločevalne lastnosti kolokacij v pravnem besedilu, moramo najprej opredeliti lastnosti termina.

Ada Vidovič Muha (2000: 116–119) terminološko leksiko definira kot posebno podmnožico slovarja določenega jezika, njena posebnost je bolj ali manj zaprt pojmovni svet, ki ga predstavljajo denotati posameznih strok. Za termine velja, da:

- med njimi prevladuje samostalniška terminološka leksika;
- so načeloma enopomenski – vsakemu izrazu ustreza ena sama opomenjena vsebina, seveda pa enopomenskost velja za področje ene stroke;
- so pomensko neodvisni od (znotraj)besedilnih in pragmatičnih okoliščin;
- so terminološko ustaljeni – prepoznani kot termini znotraj določene stroke –, kar pripomore k normativnosti strokovnih besedil;
- nimajo konotativnega pomena: ne morejo izražati konotativnega pomena, saj ta v strokovnem besedilu ni funkcionalen;
- nimajo sinonimov: lahko sicer obstajajo dvojnice, a nobena nima konotativnega pomena;
- so sistemsko prilagodljivi: termin se lahko vključi tako v pojmovni kot tudi izrazni sistem določenega strokovnega področja in s tem v slovarski sistem določenega jezika kot celote, je tvorni del leksike določenega jezika.

Borislava Košmrlj Levačič (2007: 586) ugotavlja, da »so termini vezani na določeno stroko in da so izrazno ustaljeni, pomensko jasno opredeljeni in zamejeni, zato jih ne moremo poljubno zamenjevati z drugimi izrazi. Primarna je pisna raba. Termini poimenujejo entitete, pojave, lastnosti in razmerja. Termini kot specialni leksemi knjižnega jezika se na izrazni ravni marsikdaj ne razlikujejo od leksemov splošnega jezika, zato jih je v strokovno-znanstvenih besedilih brez poznavanja stroke oziroma njihovega strokovnega pomena večkrat težko z gotovostjo prepoznati.«

Tudi Špela Vintar (2008: 37) govori o terminih kot poimenovanjih določenih jasno opredeljenih pojmov. Termini se po obliki v ničemer ne ločijo od neterminov, edino možno merilo za razlikovanje je specializirana raba. Termini imajo strokovno specifično referenco, na podlagi katere jih uvrščamo med strokovno specifično izrazje.

Kot ugotavlja Anastasija Rusakova (2008: 16), je v ruskem jezikoslovju (G. Vinokur, V. Lejčik, K. Averbuh, V. Danilenko, C. Šelov) termin opredeljen kot beseda ali besedna zveza splošnega jezika. Razlikovalna lastnost termina je njegova funkcija oz. specializirana raba. Ruski jezikoslovci poudarjajo, da je termin kot element terminološkega sistema poimenovanje opredeljenega pojma, ki zahteva definicijo. Danilenko (1977: 7) opozarja, da lahko terminološko leksiko jezikoslovno preučujemo samo v okviru enega, specifičnega jezikovnega sistema na enem samem funkcionalnem področju, kjer se rabi v slovarskem pomenu. Rusakova (2008: 18) v doktorski disertaciji določi merila za razlikovanje termina od netermina:

- posebni funkciji termina: nominativna in definicijska; nominativna funkcija pomeni, da termin poimenuje posamezen pojem iz nekega sistema pojmov, definicijska pa, da termin v besedilu nadomešča definicijo in je glede na definicijo drugoten;
- specializirana raba na nekem področju;
- splošna sprejetost termina;
- sistemskost – vsak termin se nanaša na specializirani pojem določenega strokovnega področja;
- motiviranost – termin je drugoten glede na pojem, ki ga označuje, praviloma je poimenovanje že obstoječega pojma;
- enopomenskost.

Vladimir Lejčik (1986: 90) poudarja, da od splošnega jezikovnega znaka termin obdrži le jezikovni substrat, osnovo. Bistvo termina je njegova terminološkost, tj. zmožnost v največji možni meri izpolnjevati funkcijo označevanja specifičnega pojma v pojmovnem sistemu nekega strokovnega področja.

Anastasija Rusakova (2008: 48) se v svoji disertaciji ukvarja s sestavljanjem slovarja pravne leksike, zato poda tudi definicijo pravnega termina; pravni termin je zanjo beseda ali besedna

zveza, ki se uporablja v zakonskem jeziku kot sredstvo pravne stroke za izražanje vsebine normativno-pravnih predpisov. Pravni termin je splošno poimenovanje pravnega pojma, ki je natančno opredeljen.

Mojca Žagar (2005: 35) tako kot Z. Leder Mancini vidi glavno razliko med splošno leksiko in terminologijo v njunem nastanku: »Splošna leksika je nastajala /.../ z govorno prakso določene jezikovne skupnosti. Z njo se je preverjala pomenska in uporabna vrednost posameznih besed in tako sprejete besede so postale norma v govoru in prva norma v družbi. S terminološko leksiko je drugače. Svoje notranje gibanje, ki se kaže v jezikovnih spremembah, razvija z dogovorom.« Avtorica poudarja, da so se prav zaradi človekovega zavestnega sodelovanja pri nastajanju termina izoblikovale posebne zahteve, ki naj bi jim termin ustrezal.

Odločanje o tem, kaj je termin in kaj kolokacija, je lahko težavno, saj je težko določiti mejo med njima. Kot ugotavlja Mojca Žagar (2007: 600), se termin iz znanstvenih besedil pogosto uporablja tudi v besedilih, ki so namenjena širšemu krogu ljudi. Gre za proces determinologizacije; ta je lahko jezikovnosistemska ali besedilna, popolna ali delna. Pogostejša kot popolna je delna jezikovna determinologizacija. »V tem primeru ostanejo po prehodu iz znanstvenih besedil v splošna glavne pomenske sestavine termina prepoznavne, ostale pa se umikajo v ozadje (še vedno gre za isti pojem), npr. antena, cunami, holding. Za popolno determinologizacijo pa je značilno, da gre korak naprej, saj na podlagi pomenskega prenosa nastane nov pomen, ki ne označuje več istega pojma kot termin, npr. *verižna reakcija*, ki se v splošnih besedilih uporablja tudi v pomenu 'vrsta povezanih dogodkov, ki sledijo izhodiščnemu'.« Preučevanje procesa determinologizacije nam nazorno prikaže eno od razločevalnih lastnosti termina, in sicer možnost oslabitve ali spremembe pomena termina. »Termin, ki je s semantičnega vidika natančno opredeljen pojem (seveda v okviru pojmovnega sistema ene stroke), to značilnost izgubi, njegov pomen postane manj natančen, lahko oslabi ali se spremeni« (M. Žagar 2005: 37).

Ada Vidovič Muha (2000: 116) piše o determinologizaciji kot postopku, pri katerem je »denotat /.../ tisti, ki izstopa iz pojmovnega sveta posamezne znanosti in postaja vsesplošen, ne več prepoznaven samo v okviru določenega znanstvenega področja. V svet splošne

(neterminološke) leksike se seveda poleg vsebine seli tudi njen izraz. Kar je izvorno prvina posebne zavesti, izhajajoče iz znanosti, stroke, postaja prvina splošne zavesti navadno z razširjenim pojmovnim poljem.«

Andreja Žele (2005: 79) determinologizacijo razume kot »pomensko posploševanje izhodiščnega termina v t. i. poltermin z uporabo v bolj splošnosporazumevalnih in nespecializiranih besedilih«. Trdi tudi, da se »terminološka raba /.../ navezuje na rabo v določenih strokovnih besedilih in tudi na širitev terminološke rabe že uveljavljenega termina na druga strokovna področja (širša terminologizacija)«. Avtorica v zvezi s pojmom *širša terminologizacija* navaja ugotovitev A. Vidovič Muha (2000: 117), da enopomenskost termina velja za področje ene stroke, da pa se lahko isti strokovni izrazi pojavljajo v različnih nesorodnih strokah.

Termin je poimenovanje pojma v okviru enega strokovnega področja, ki zahteva definicijo. Je enopomenska jezikovna enota, ki nima konotativnega pomena. Sistemsko je prilagodljiv, pomensko pa neodvisen od (znotraj)besedilnih in pragmatičnih okoliščin.

Med analizo kolokacij sem se morala pogosto ukvarjati z vprašanjem meje med terminom in kolokacijo v pravnem besedilu. V poglavju 3.6 navajam primer poskusa določitve vrste besedne zveze, ki je na meji med jezikovnimi ravninami.

3.5 Značilnosti kolokacij v pravnem besedilu

Kolokacije v pravnih besedilih bi bilo najbolje poimenovati *terminološke kolokacije*. Ta izraz je uvedla Š. Vintar (2008: 39), definirala ga je kot ustaljeno besedno zvezo v funkcionalnem strokovnem besedilu. A. Rezelj (2009: 34) opozarja, da kolokacija pogosto umešča termin v besedilo. Termini v besedilu ne morejo stati sami. Besedilno okolje, s katerim tvorijo pogosto ponavljajočo se sintagmo, bi lahko imenovali terminološke kolokacije. Vendar je analiza kolokacij v slovenski ustavi pokazala, da so v tem besedilu poleg kolokacij, ki so specifične za pravno področje, tudi zvrstno nezaznamovane kolokacije, npr. *čas trajanja*. Samo zaradi rabe v strokovnem besedilu takih kolokacij ne moremo uvrščati med terminološke. Take kolokacije so zvrstno nezaznamovane, saj njihov pomen in sestavine niso odvisni od besedilnega okolja oz. zvrstnofunkcijske zaznamovanosti besedila. Prave terminološke kolokacije bi morale biti tako kot termini zvrstno zaznamovane in bi morale funkcionirati samo znotraj določenega strokovnega področja. Zato tovrstnih kolokacij ne označujem kot terminološke kolokacije. V svojem delu sem vse najdene kolokacije poimenovala kolokacije v pravnem besedilu.

Veliko kolokacij, ki sem jih našla v ustavi, pa je tako kot termini vezanih na področje prava. Prevod takih kolokacij je pravilen samo v okviru tega strokovnega področja, npr. *kratenje (človekovih) pravic, storiti (kaznivo) dejanje, predložiti zakon*; rus. *уменьшение прав (человека), совершить преступление, внести законопроект*. Poleg že omenjenih splošnih lastnosti kolokacij imajo tovrstne terminološke kolokacije še dodatne značilnosti:

- vezane so na eno strokovno področje oz. na eno besedilo s specifičnim besedjem in skladijskopomensko rabo, denimo, izbira kolokacije v kazensko-pravnem besedilu, npr. *odvzeti prostost*, se bo razlikovala od izbire kolokacije v drugih kontekstih, npr. *ker se ni dobro učil, mu je oče prepovedal iti ven*;
- ne morejo izražati konotativnega pomena, saj ta v strokovnem besedilu ni funkcionalen;
- nimajo sopomenk – terminološke kolokacije kot celote ne moremo nadomestiti s sopomenko, njen kolokator pa je nadomestljiv s sopomenko, vendar so pri izbiri omejitve, npr. slovenski kolokaciji *zakon določa* v ruščini ustreza *определить/установить законом* (v prevodu slovenske ustave pa tudi v ruski ustavi sta ti dve kolokaciji uporabljeni kot sopomenki).

3.6 Meja med kolokacijo in terminom

Kolokacije – drugače kot termini – niso poimenovanja natančno definiranih pojmov. Pomensko so odvisne od (znotraj)besedilnih in pragmatičnih okoliščin, npr. *storiti dejanje: storiti človekoljubno dejanje, storiti kaznivo dejanje*. Mateja Jemec Tomazin v doktorski disertaciji (2009: 122) navaja pomembno razliko med kolokacijami in stalnimi besednimi zvezami (med katere spadajo tudi termini), tj. »da se sestavine kolokacije ne pojavljajo vedno skupaj, temveč so med dvema deloma lahko tudi do štiri besede«. Ob upoštevanju tega načela moramo denimo besedni zvezi *častni naslov in javno dobro*, katerih sestavini se vedno pojavljata skupaj, uvrstiti med termine.

Poskusimo torej opredeliti besedni zvezi *častni naziv in javno dobro*. V prid njune uvrstitve med termine govori to, da poimenujeta natančno določen pojem in imata specifično zunajjezikovno referenco, da se uporabljata v strokovnih besedilih, da med njuni sestavini ne moremo uvrstiti drugih besed in da ni mogoča strukturna sprememba, in sicer pretvorba besedne zveze tipa prid. + sam. v predložno besedno zvezo dveh samostalnikov,²⁹ ne da bi se ji spremenil pomen. Vendar se ti dve besedni zvezi zelo pogosto uporabljata tudi v splošnih besedilih; njunih definicij ne najdemo v pravnem terminološkem slovarju, uvrščeni pa sta v ilustrativno gradivo Slovarja slovenskega knjižnega jezika.³⁰ Ker se njun pomen ob uporabi v splošnih in drugih strokovnih besedilih ne spreminja, bi lahko rekli, da gre za pojav širše terminologizacije. Zagotovo pa takih besednih zvez ne moremo postaviti ob bok terminom iz pravnega terminološkega slovarja. Pri svoji analizi sem navedene primere uvrstila med prehodne kolokacije.

V okviru razprave o frazeološkem slovarju za tujce podobno problematiko obravnava Erika Kržišnik (2001: 8). Avtorica opozori na »stalna večbesedna poimenovanja, ki sicer ne sodijo v specialne strokovne terminologije, se pa pri primerjanju s tujejezičnimi ustrezniki pokažejo kot 'drugačna', npr. *jedilna čokolada* (prim. *jedilna čokolada* – brit. angl. *plain chocolate*, am. angl. *dark chocolate*)«. Po njenem take ne(specialno)strokovna večbesedna

²⁹ Na primer *družbeni položaj, lastninska pravica* → *položaj v družbi, pravica do lastnine* (zaradi možnosti pretvorbe sem te besedne zveze razvrstila med prehodne kolokacije in ne med termine).

³⁰ Besedno zvezo *častni naslov* najdemo pod geslom *časten*. V SSKJ je beseda *dobro* označena s kvalifikatorjem *zastar.* in je kot primerna ustreznica navedena *dobrina*. Besedno zvezo *javna dobrina* najdemo pod geslom *javen*.

poimenovanja³¹ in slovenske kolokacije bolj sodijo v poseben slovar kakor v frazeološki slovar.

Zanimivi so tudi mejni primeri kot *pravnomočna sodba* in *kaznivo dejanje*. Obe besedni zvezi imata specializirani pomen, nanašata se na določeno zunajjezikovno danost in v pravu potrebujeta natančno strokovno opredelitev. In če preverimo v *Pravnem terminološkem slovarju* (1999: 324, 138), vidimo, da je prvi primer sestavljen iz dveh terminov, ki sta razložena v geslih *pravnomočen* in *sodba*, za drugi primer pa obstaja posebno geslo *kaznivo dejanje*. Da bi opozorila na to problematiko, sem take besedne zveze uvrstila med prehodne kolokacije.

Z drugega zornega kota to problematiko osvetljuje V. Lejčuk, ki ugotavlja, da je termin poimenovanje natančno definiranega specifičnega pojma. Avtor opozarja, da moramo termine razlikovati od besednih zvez, v katerih ena beseda poimenuje zunajjezikovno danost, druga pa samo natančneje določa prvo, npr. v besedni zvezi *pravnomočna sodba* samostalnik, če ga uporabimo samostojno, ne spremeni svojega pomena, pridevnik pa samo določa, da je to 'sodba, ki je pravnomočna'. Po teh načelih so tovrstne besedne zveze kolokacije, in ne termini. Zaradi različnih pogledov na to problematiko jih v svojem delu uvrščam v skupino prehodnih kolokacij (gl. tudi poglavje 2.1).

Pri obravnavi kolokacij v pravnem besedilu sem za termine štela stalne besedne zveze, ki so poimenovanja natančno določene zunajjezikovne danosti in so natančno definirane. Terminov ne moremo prevesti pravilno, če ne poznamo njihove definicije v obeh jezikih.

³¹ Poimenovanje *ne(specialno)strokovna večbesedna poimenovanja* je vpeljala E. Kržišnik (2001: 8).

4. POSEBNOSTI KONTRASTIVNE JEZIKOVNE ANALIZE

Primerjalna analiza gradiva dveh ali več jezikov je mogoča, če lahko med njimi vzpostavimo razločevalna in povezovalna razmerja. N. Volkova meni, da je povezovalno načelo take analize enaka zunajjezikovna realnost, enak način dojemanja te realnosti in enaka artikulacijska, ubeseditvena zmožnost govorcev. Načini ubeseditve so v različnih jezikovnih kulturah različni, odvisni so od zgodovinskega razvoja naroda in njegovega jezika tako na vsebinski kot na oblikovni ravni ter kulturno oz. civilizacijsko določenih vzorcev dojemanja sveta.

E. Kržišnik (2005: 70) v prispevku o kulturološkem vidiku frazeologije ugotavlja, da »so [frazemi] sposobni odsliskavati za dano jezikovno skupnost značilne poteze kulture v obliki jezikovnega znaka. To se lahko v frazeologiji kaže na dva osnovna načina: s prisotnostjo zunajjezikovnih danosti s področja materialne, duhovne ali socialne kulture ali z izražanjem kulturnih vrednot in norm neke družbe (jezikovne skupnosti, naroda) z denotativnim ali konotativnim delom pomena«. Avtorica loči tri pristope k raziskovanju medsebojnega delovanja jezikovnih sredstev in kulture: etnolingvističnega, kontrastivnega in lingvokulturološkega. Kontrastivno analizo »zanima predvsem izrazna stran frazemov, razlike v njihovi komponentni sestavi, zlasti tistih, ki so kulturno zaznamovani. Rezultat je razmejitev nacionalnega oz. posebnega od skupnega oz. univerzalnega na ravni izraza in tudi v organizaciji t. i. slike sveta« (prav tam, 71).

Zadovoljivo znanje tujega jezika sporočevalcu omogoča, da iz slovarske baze izbere ustrezno besedo za določen pojem, da besede pravilno povezuje v besedne zveze in da lahko isto misel pove na več načinov, z uporabo različnih jezikovnih sredstev. Poučevanje tujega jezika temelji na učenju poimenovanj določene zunajjezikovne dejanskosti, uporaba sinonimnih sredstev samo bogati besedno zmožnost govorca, pravilnosti povezovanja besed v besedne zveze pa se pogosto namenja premalo pozornosti. A prav pri prevodno nepredvidljivih besednih zvezah, kot so kolokacije, prihaja do napak, ki jih rojeni govorec prej opazi in so zanj bolj moteče kot nepoznavanje nekaterih besed. Za pomoč pri pravilnem poimenovanju določene zunajjezikovne dejanskosti so na voljo slovarji. Vendar v njih praviloma ne moremo najti ustrezne besedne zveze za določeno situacijo oz. kontekst. Katera besedna zveza je

primernejša v določenem kontekstu, ali je mogoč dobesedni prevod določene besedne zveze, katere so slovnične posebnosti te besedne zveze, kakšna je njena ekspresivna raba? Nezmožnost odgovoriti na ta vprašanja pripelje do interference, ko se sistem pomenov prenaša iz maternega v tuji jezik. Osnovna naloga slovarjev kolokacij je, da uporabnika naučijo aktivne rabe jezika, pravilne rabe besednih zvez v specifičnih situacijah oz. kontekstih.

5. BESEDILNO NARAVNANI SLOVAR KOLOKACIJ

V sklopu diplomskega dela sem sestavila besedilno naravnani slovensko-ruski slovar kolokacij, v katerem sem jezikoslovni pojem kolokacija povezala s področjem pravnega prevajanja. Za preučitev kolokacij v pravnem besedilu sem se odločila, ker je iskanje navidezno preprostih kolokacij v tujem jeziku zelo nehvaležno, saj so kolokacije slabo zastopane v slovarjih. Poiščemo jih lahko le v primerljivih vzporednih besedilih, kar pa je zelo zamudno opravilo. Prevajalcu lahko delo dodatno oteži morebitno nepoznavanje pravnega reda obeh držav, ki sta morda težko primerljiva. Kot ugotavlja B. Šinkovec (2002: 1071), je »za zakonski jezik /.../ značilna specifična raba nekaterih jezikovnih elementov oz. ti v njem prihajajo do izraza na poseben, (samo) za normiranje v pravnih predpisih značilen način«. Zakonski jezik kot jezik predpisov, ki urejajo in določajo vedenje pravnih subjektov, zato zahteva še toliko večjo natančnost pri prevajanju. Izbira neustrezne kolokacije ni samo stilska napaka, ampak ima lahko tudi pravne posledice. V slovarju navajam z analizo preverjene ekvivalentne kolokacije v obeh jezikih ter jih umeščam v ožji kontekst besedila in področja zakonodajnega prava.

Če želimo sestaviti slovar kolokacij, jih moramo najprej določiti. Pomembni razločevalni lastnosti kolokacij sta stalnost njihovih sestavin in prevodna nepredvidljivost, ki nazorno pokaže na desemantizacijo ene od sestavin. V besedilno naravnani dvojezični slovar strokovnih kolokacij sem uvrstila kolokacije, ki sem jih analizirala s pomočjo slovenskega in ruskega besedilnega korpusa. Pri sestavljanju slovarja sem lahko preizkusila tako merila za določanje kolokacij kot tudi praktično vrednost kolokacij za specializirane uporabnike. Slovar zajema slovenske kolokacije iz slovenske ustave in njihov ruski prevod, prikazana je raba kolokacij v slovenščini in ruščini, navedeni so tudi rezultati korpusnih analiz. Zbrane kolokacije so relevantne za zakonodajno pravo.

5.1 Gradivo za slovar

Glavni besedili v korpusu virov sta vzporedni besedili, tj. Ustava Republike Slovenije, ki šteje 7902 besed, in njen prevod v ruski jezik z 8009 besedami. Slovensko ustavo je za zbornik *Конституции государств Европы*³² v ruščino prevedel E. V. Sagalovič. Kot vire, v katerih sem iskala morebitne sinonime in preverjala pravilnost prevoda, sem uporabila rusko ustavo in vrsto zakonov z različnih področij. Pomagala sem si tudi s slovarji: SSKJ-jem, v katerem je navedenih veliko kolokacij v ilustrativnem gradivu, Pravnim terminološkim slovarjem, več ruskimi pravnimi slovarji ter enciklopedijami in dvojezičnimi slovarji. Stalnost besednih zvez sem ugotavljala na podlagi referenčnega korpusa slovenskega jezika FidaPLUS in Nacionalnega korpusa ruskega jezika. Ker je v vsem slovenskem korpusu samo 10,36 % neumetnostnih strokovnih besedil, podatek o pogostosti sopojavljanja določene funkcijskozvrstno zaznamovane besedne zveze ni zanesljiv. Dejansko pogostost rabe obravnavanih besednih zvez bi lahko ugotovili le na podlagi korpusa pravnih besedil, ki pa ne obstaja. Šele tedaj bi lahko potrdili pogostost sopojavljanja določenih besed v besedni zvezi, kar je ena od bistvenih lastnosti kolokacij.

5.2 Potek dela

Ker je pravo zelo obširno strokovno področje, sem se v diplomskem delu omejila na pravni jezik v Ustavi Republike Slovenije. To besedilo sem izbrala zato, ker zajema številna področja človekovega udejstvovanja in je vir za primere najpogostejših kolokacij z različnih področij zakonodajnega prava. Na podlagi jezikoslovnih meril za določitev kolokacij v strokovnem besedilu sem izbrala slovarske iztočnice. V ruskem prevodu slovenske ustave sem poiskala ustrezno kolokacijo ter navedla rabo iztočnice in njenega prevoda. Ker je ruski prevod ustave neuraden, sem za prevode nekaterih kolokacij iskala potrditev njihove pravilnosti v primerljivih zakonodajnih besedilih v ruskem jeziku. Temu je sledila obdelava gesel.

³² Сагалович, Е. В. (prev.), 2001: Конституция Словении (Республики Словении) от 23 декабря 1990 г. В Окунькова, Л. А., 2001: *Конституции государств Европы*. Москва: Норма.

5.3 Analiza kolokacij, zapis in obdelava kolokacij

Glavno merilo za opredelitev kolokacije je njena stalnost, zato sem v slovenskem in ruskem besedilnem korpusu preverjala pogostost sopojavljanja enot kolokacije, najprej v vseh besedilih korpusa, potem pa samo v naravoslovnih in humanističnih besedilih. Rezultati celotne primerjalne analize slovenskih in ruskih kolokacij so priloženi na zgoščenki. Po analizi izbranih kolokacij sem oblikovala tri skupine kolokacij: zanesljive kolokacije, potencialne kolokacije in prehodne kolokacije. Dodala sem jim še skupino obrazcev, ki ne spadajo med kolokacije, ker so deli povedi ali cele povedi oz. imajo stavčno obliko. Za obravnavo tega jezikovnega pojava sem se odločila zato, da nanj opozorim, saj sta za obrazce tako kot za kolokacije značilni stalnost in predvidljivost.

Gradivo sem med izpisovanjem razvrščala v tabele. Vsako tabelo sestavlja trinajst stolpcev: slovenska kolokacija in njen ruski prevod, struktura kolokacij, število pojavitev v slovenski ustavi, število pojavitev v slovenskem in ruskem korpusu (tako v celotnem kot tudi v omejenem korpusu), slovenski in ruski primeri rabe (tako iz ustave in njenega prevoda kot tudi iz primerljivih besedil), spremembe pri prevajanju in ocena zanesljivosti kolokacije na podlagi analize.

Zapis kolokacije

Izhodiščni jezik je slovenščina, kolokacijam iz slovenske ustave sem poiskala ekvivalentni prevod v ruskem prevodu slovenske ustave. Iztočnice v tabelah sem razvrstila po abecedi. Glagolske kolokacije sem zapisala v nedoločni obliki. Kolokacija je praviloma dvočlenska besedna zveza, ki je lahko sestavljena iz več kot dveh besed, npr. kolokacija *skleniti zakonsko zvezo*. Ta kolokacija je sestavljena iz jedra *zakonska zveza* in kolokatorja *skleniti*, jedro je stalna besedna zveza, ki je na meji med kolokacijo in terminom.

Struktura kolokacije

V tem stolpcu sem prikazala strukturo slovenske in ruske kolokacije. S primerjavo njunih struktur lahko ugotovimo morebitne spremembe, nastale pri prevajanju. Spremembe, ki sem jih odkrila pri analizi gradiva, opisujem v poglavju *Spremembe pri prevajanju*.

Število pojavitev v slovenskem in ruskem besedilnem korpusu

Stalnost kolokacije sem preverjala v slovenskem (FidaPLUS) in ruskem (Nacionalni korpus ruskega jezika) referenčnem besedilnem korpusu.

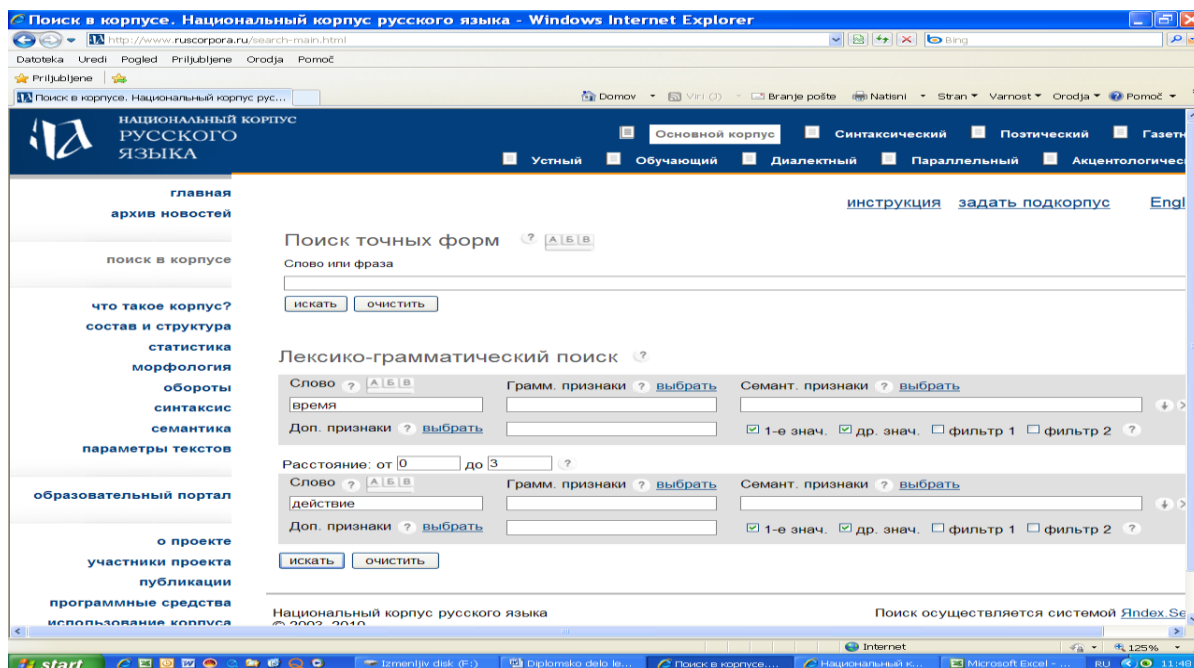
Korpus FidaPLUS³³ je obsežna elektronska zbirka slovenskih besedil, ki vsebuje okrog 600 milijonov besed. Sestavljajo ga (pisna in govorjena) besedila, ki so bila izbrana tako, da predstavljajo vzorce jezikovnih zvrsti. Besedila so v elektronski obliki, zato jih lahko raziskujemo in obdelujemo z raznovrstnimi programskimi orodji. FidaPlus je referenčni korpus, ki je bil zgrajen z namenom, da bi z njim raziskovali jezik vsakdanje rabe. V njem so besedila najrazličnejših zvrsti iz večine slovenskih dnevnih časopisov, številnih revij ter knjižnih publikacij različnih založb (literarna besedila, učbeniki, stvarna literatura). Zajema tudi besedila z interneta, prepise parlamentarnih govorov, t. i. besedilni drobiž (reklamna besedila, plačilni listki, računi) itd. Korpus vsebuje besedila, objavljena med letoma 1990 in 2006. Pri korpusni analizi uporabljamo različne programe, največkrat takšne, ki nam pokažejo, kako se določena beseda ali besedna zveza pojavlja v kontekstu besedila (programi tega tipa se imenujejo konkordančniki). Z analizo kolokacij v slovenski ustavi sem želela ugotoviti, kako pogosto se obravnavani niz besed pojavlja skupaj. V prvem koraku je bilo treba zgraditi konkordančni niz in ga urediti. Na primer, iskala sem odgovor na vprašanje, kako pogosto se pojavljata skupaj elementa kolokacije *čas trajanja*. Zaradi manjše količine zadetkov in s tem krajšega časa obdelave sem za iskalni pogoj izbrala kolokator in ne jedra kolokacije. Zapis iskalnega pogoja *#1trajanje* pomeni, da sem se odločila za iskanje po prvem kanalu, pri tem je program iskal vse možne oblike samostalnika *trajanje*. Ko je bil iskalni niz naložen, sem obdelala zadetke. S programskim orodjem *statistika* sem preučevala okolico konkordančnega jedra oz. ugotavljala, katere besede neobičajno pogosto nastopajo z izbranim jedrom, pri tem sem določila iskanje besed, ki se pojavljajo v razponu od treh besed pred do treh besed za zadetkom. Sledilo je razvrščanje zadetkov po statistični *vrednosti LL*, pri čemer sem s statističnim izračunom dobila nabor besed, pomensko vezanih na jedro, ki ponazarja, kako pogosto se pojavlja skupaj obravnavani niz besed. Na tem seznamu sem poiskala drugi del iskane kolokacije, tj. *čas*. V navedenem primeru je število pojavitev samostalnika *čas* s samostalnikom *trajanje* 2026 in iskana beseda ima zaporedno številko 1 od 1495 zadetkov. Veliko število pojavitev potrjuje pogostost sopojavljanja besed v kolokaciji, s čimer je izpolnjen pogoj za uvrstitev besedne zveze med zanesljive kolokacije. Korpus nam omogoča,

³³ FidaPLUS: <http://www.fidaplus.net/>

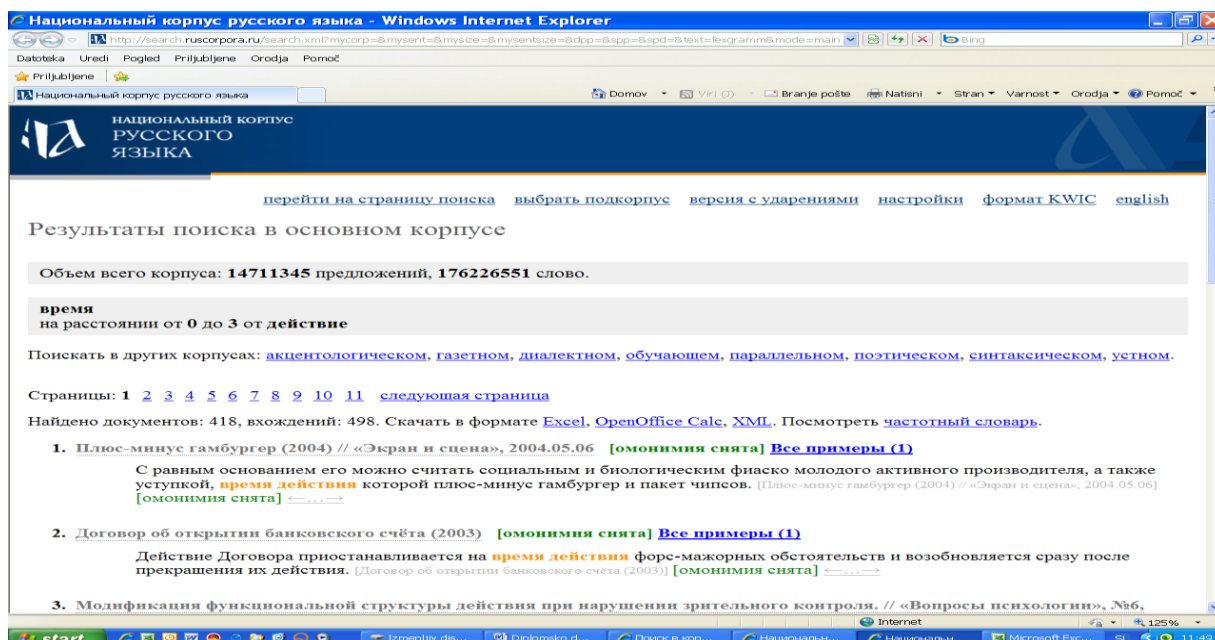
da pred iskanjem omejimo besedila, po katerih iščemo želeni odgovor. Poleg pojavljanja iskalnega niza v vseh besedilih me je zanimalo tudi pojavljanje iskalnega niza samo v humanističnih in družboslovnih besedilih. Zato sem pri omejenem iskanju uporabljala *razširjeno iskanje*, pri katerem sem določila jezikovno zvrst besedil – *humanistična in družboslovna*. Besedil nisem omejevala glede na vrsto in lektoriranost oz. nelektoriranost, temveč sem izbrala možnost *vsa besedila*. Podatke, ki sem jih dobila, sem zapisala v tabelo, in sicer zaporedno številko zadetka in število pojavitev v korpusu, tako v vseh besedilih kot tudi samo v humanističnih in družboslovnih.

Nacionalni korpus ruskega jezika³⁴ je zbirka besedil v elektronski obliki, ki omogoča iskanje besed, besednih zvez, slovničnih oblik in pomena besed s programskimi orodji. Vsebuje različne vrste pisnih in ustnih besedil v ruskem jeziku (besedila različnih literarnih vrst, publicistična, strokovna, uradna, narečna itd.) iz različnih obdobj. V elektronski obliki obstaja od leta 2003 in zajema okrog 140 milijonov besed. Korpus vsebuje tudi podatke o besedilih, in sicer metabesedilne (celota informacij o besedilu), morfološke in semantične (nanašajo se na določeno besedo). Namenjen je raziskovanju leksike in slovnice ruskega jezika. Poleg osnovnega korpusa, ki vsebuje prozna besedila (umetnostna in neumetnostna, pisna in govorjena) 19. in 20. stoletja, Nacionalni korpus vsebuje tudi korpus poezije, narečni korpus, paralelni korpus besedil v ruskem in angleškem jeziku ter korpus govorjenih besedil. Pri analizi sem uporabljala samo osnovni korpus. Ker korpus omogoča omejitve iskanja na določeno zvrst besedil, sem poskusila poleg iskanja po celotnem korpusu opraviti še iskanje po korpusu, omejenem na uradna besedila. Poskus je bil neuspešen, ker je bil dostop do omejenega korpusa pogosto zavrnjen, zato sem se pri analizi ruskih kolokacij omejila na iskanje po osnovnem korpusu. V nasprotju s slovenskim korpusom ruski korpus ne omogoča statistične obdelave, tako da je bil edini relevantni podatek število pojavitev določene kolokacije. Na primeru kolokacije *время действия* bom predstavila postopek iskanja zelenega odgovora v ruskem korpusu. Korpus ponuja dva načina iskanja: iskanje točno določenih besed ali besednih zvez in leksikalno-slovnično iskanje, pri katerem je lahko iskalni pogoj beseda ali besedna zveza in slovnični ali semantični podatki o besedi. Iskanemu nizu lahko določimo tudi poljubno razdaljo med besedami v besedni zvezi.

³⁴ Национальный корпус русского языка: <http://www.ruscorpora.ru/>

Pri analizi sem uporabljala leksikalno-slovnichno iskanje, pri katerem sem iskano besedno zvezo vpisala v osnovni slovnichni obliki in določila, v kolikšnem razponu se lahko pojavljata njeni sestavini. Izbrala sem število 3, kar pomeni, da so lahko med deli kolokacije do tri besede. Ko je bilo iskanje opravljeno, sem dobila število zadetkov in podatke o besedilih, v katerih se pojavlja iskana kolokacija.

Za mojo analizo je bil pomemben podatek o številu pojavitev kolokacije v korpusu, ki sem ga vnesla v tabelo. Veliko število pojavitev je pogoj za uvrstitev obravnavane besedne zveze med zanesljive kolokacije.

Primer rabe

V ta stolpec sem vpisovala primere rabe kolokacije in tako prikazala način vključevanja kolokacije v širše besedilno okolje. Vir večine primerov rabe sta slovenska ustava in njen ruski prevod. Kjer je bila pravilnost prevoda vprašljiva, sem navedla tudi rabo kolokacije v drugih primerljivih pravnih besedilih, npr. v ruski ustavi in zakonih Ruske federacije.

5.4 Razlike pri prevajanju

V tem stolpcu sem navedla morebitne semantične in slovnične spremembe, ki so nastale pri prevajanju. Če je pri prevajanju prišlo do sprememb, je taka kolokacija še posebej zanimiva za prevajalce, saj je prevodno nepredvidljiva. V nadaljevanju bom osrednjo pozornost namenila opisu najpogostejših razlik med izvirnikom in njegovim prevodom.

5.4.1 Razlike na semantični ravni

Analiza gradiva je pokazala, da ima pri večini kolokacij ena od sestavin oslavljeni pomen, in sicer od 134 najdenih kolokacij jih ima 72 pomensko oslavljeni kolokator. Veliko je primerov, v katerih do pomenskega premika pri kolokatorju prihaja samo v enem od obravnavanih jezikov. Tak primer je *izglasovati nezaupnico*. Ta kolokacija je zanimiva s kontrastivnega vidika, saj je pri njenem prevodnem ruskem ustrezniku *выразить недоверие*³⁵ pomen kolokatorja oslavljen oz. pri kolokatorju prihaja do pomenskega premika. Ruski prevod slovenske kolokacije je nepredvidljiv. V nadaljevanju navajam nekaj primerov kolokacij s pomensko oslavljenim kolokatorjem.

<i>duševni razvoj</i>	<i>умственное развитие</i>
<i>razpisati volitve</i>	<i>назначить выборы</i>
<i>ponuditi odstop</i>	<i>подать в отставку</i>
<i>gojiti odnos</i>	<i>поддерживать взаимоотношение</i>
<i>izglasovati nezaupnico</i>	<i>выразить недоверие</i>
<i>klicati na odgovornost</i>	<i>привлекать к ответственности</i>
<i>odvzeti prostost</i>	<i>лишить свободы</i>
<i>dati prisego</i>	<i>принести присягу</i>
<i>*sprejeti prisego</i>	<i>принять присягу</i>
<i>prelomiti prisego</i>	<i>нарушить присягу</i>
<i>okvir pristojnosti</i>	<i>пределы полномочий</i>

³⁵ Dobesedni slovenski prevod kolokacije *приноситъ присягу* bi bil 'prinesti prisego', tudi pri poskusu prevoda se pokaže, da ima ruska kolokacija oslavljeni pomen. Prvo, na kar pomislimo, ko slišimo besedo *принести*, je 'z nošenjem spraviti na določeno mesto' (razlaga je iz SSKJ, geslo *принести*). Prvotni oz. osnovni pomen te besede je v ruščini in slovenščini prekriven.

Veliko primerov kolokacij najdemo v enojezičnih slovarjih. Primerjava slovarskih geselskih člankov nam nazorno prikaže pomenske razlike primerljivih besed. V nadaljevanju bom primerjala slovarske pomene besede *sneti* v slovenskem in ruskem jeziku. Pomene besede *sneti* sem izpisala iz SSKJ³⁶ (elektronski vir), pomene besede *снять* pa iz Velikega razlagalnega slovarja ruskega jezika³⁷ (elektronski vir). Primerljiva sta samo pomena pod zaporedno številko 1. Za preostale pomene ruske besede *снять* se v slovenščini uporablja druga beseda. Popolnega rusko-slovenskega slovarja, ki bi zajemal vse pomene besed, še ni, zato je iskanje prevodnih ustreznice oteženo.

snéti snámem dov., snêmi snemíte; snél; nam. snét in snèt)

1. narediti, da kaj ni več obešeno: *snela je zavese in jih oprala; sneti plašč z obešalnika / sneti ogrlico z vratu // narediti, da kaj ni več nataknjeno na kaj: sneti ribo s harpune / sneti lasuljo, obvezo; jermen se je snel s kolesa; sneti si prstan z roke / zapornikom so sneli lisice / sneti okna, vrata s tečajev vzeti s tečajev*

2. ekspr. vzeti, dobiti kje, od kod: *kje naj snamem toliko denarja; na katerem podstrešju si snel to knjigo / kje si pa to novico snel izvedel, slišal; ne vemo, od kod je snel to žensko od kod jo je pripeljal, kje se je seznanil z njo*

3. pog. s silo odpeljati, prijeti: *sneli so nas, ko smo trosili letake / sneli so ga kar na ulici*

4. obrt. s pletilko narediti novo petljo skozi dve ali več prejšnjih ali končati pletenje: *sneti za vratni izrez / preostalih deset petelj snemite hkrati*

• ekspr. *ni mogel sneti pogleda z dekleta* neprestano jo je gledal; ekspr. *skoraj bi mu sneli glavo* ga ubili, usmrtili; ekspr. *besedo si mi snel z jezika* besedo si mi vzela z jezika; ekspr. *novico s klina sneti* izmisliti si jo; ekspr. *tega ne morem kar s kljuge sneti hitro*, na lahek način dobiti; izmisliti si

snét -a -o: *snete petlje; sneta okna; vhodna vrata so bila sneta*

СНЯТЬ, СНИМУ, СНИМЕШЬ; СНЯЛ, СНЯЛА, СНЯЛО; СНЯТЫЙ; -НЯТ, -А, -О; СВ.

1. что.

Достать, взять, убрать, отделить находящееся сверху, на поверхности чего-л. или где-л. укрепленное, приделанное и т.п. *С. пальто с вешалки. С. паутину со стены. С. чайник с огня. С. шторы с окон. С. скатерть. С. сливки с молока. С. крышку с кастрюли. С. строительные леса. С. дверь с петель. С. чехлы с мебели. С. судно с мели. С. грим. С. шкуру с убитого медведя. С. трубку* (поднять с рычага телефонную трубку).

2. что.

Удалить с себя или с кого-л. то, что надето, повязано и т.п. *С. туфли. С. перчатки. С. шубку с ребёнка. Пальто снимите, пожалуйста, в прихожей. С. трудом сняла с пальца кольцо. С. шляпу перед кем-л. (также: выразить своё почтение, уважение). // Разг.*

Грабля, отнимать, похищать что-л. надетое на ком-л. *Сняли прямо с головы меховую шапку. С. часы с кого-л.*

3. что.

Взять какую-л. сумму, лежащую на хранении (в банке). *С. со счёта. С. деньги со сберкнижки. С. пятьсот*

³⁶ Slovar slovenskega knjižnega jezika. http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=sneti&hs=1

³⁷ Большой толковый словарь русского языка. <http://www.gramota.ru/slovari/dic/?word=%F1%ED%FF%F2%FC&all=x>

рублей.

4. что.

Собрать после созревания (хлеб, плоды, овощи). С. урожай. С. яблоки в саду. Сколько сняли овощей в среднем с гектара?

5. кого (что).

Заставить покинуть место, пост и т.п., удалить откуда-л. С. больного с поезда. С. студентов с занятий. С. боевое охранение. С. вражеского часового, снайпера (убить, связать).

6. что.

Устранить, отменить; отказаться от чего-л. С. блокаду, осаду. С. обвинение, выговор, судимость. С. с повестки дня, с обсуждения. С. с себя вину, ответственность.

С. запрет. С. своё предложение. С. пьесу с репертуара. С. свою кандидатуру.

7. кого (что).

Лишить, освободить от чего-л. С. с работы. С. с довольствия. С. с учёта.

8. что.

Уничтожить, устранить, преодолев, поняв что-л., найдя правильное решение и т.п. С. боль. С. противоречия. С. подозрения.

9. что.

Изготовить, воспроизвести (сделав копию, обмерив кого-, что-л.). С. копию. С. план местности. С. мерку.

10. кого-что.

Запечатлеть на фото- или киноплёнке. С. цветной, широкоформатный фильм. С. кого-л. на чёрно-белую плёнку. С. во весь рост, в профиль. Каким фотоаппаратом ты это снял?

11. что.

Взять внаём. С. комнату.

С. лучший номер в гостинице. С. зал.

12. (что). В карточных играх:

переложить верхнюю часть стасованных карт под низ перед сдачей.

13. что.

Получить путём опроса. С. показания с кого-л. С. допрос.

14. кого *Жарг.*

Познакомиться с кем-л. или нанять кого-л. для полового акта. ◇ Снять голову с кого.

Строго наказать. Снять пенки (сливки).

Взять себе самое лучшее, самое выгодное и т.п. Как рукой сняло что.

5.4.2 Razlike na slovnični ravni

Glagolska vezljivost

Pri analizi gradiva sem našla kar nekaj kolokacij s strukturo GlagSam, pri katerih se je ob prevodu spremenil sklon glagolskega desnega dopolnila. Taka sprememba je skladna s slovničnimi pravili obeh jezikov. Primeri:

- *odločati o sporih – разрешать споры* (GlagSam5 – GlagSam4): glagolski predmet v mestniku se pri prevodu kolokacije v ruščino spremeni v glagolski predmet v tožilniku;
- *predložiti v potrditev – представить на утверждение* (GlagSam4 – GlagSam4): v obeh jezikih glagol odpira udeleženska mesta predmetu v tožilniku, paziti moramo na zamenjavo predloga;
- *spadati v pristojnost – относится к ведению* (GlagSam4 – GlagSam3);
- *sprejeti v obravnavo – принять к рассмотрению* (GlagSam4 – GlagSam3);
- *nastopiti funkcijo – вступить в должность* (GlagSam4 – GlagSam4): v obeh jezikih glagol odpira udeleženska mesta predmetu v tožilniku, paziti moramo na to, da je ta v slovenščini brezpredložen, v ruščini pa je tožilnik s predlogom;
- *uživati varstvo – пользоваться заботой* (GlagSam4 – GlagSam6);
- *predvideti z zakonom – предусмотреть законом* (GlagSam6 – GlagSam6) – v ruščini je orodniška zveza glagola in druge polnopomenske besede največkrat brezpredložna.

Navedene spremembe glagolske vezljivosti so sicer skladne s slovničnimi pravili obeh jezikov, a ker so te kolokacije pogoste v pravnih besedilih, menim, da je opozarjanje na take spremembe za prevajalca dobrodošlo.

Glagolski način

V obravnavanem besedilu sem našla samo en primer slovnično pogojene spremembe glagolskega načina: *dopolniti (koliko) let – исполнилось (сколько-либо) лет*. Slovenska glagolska kolokacija s tvorno obliko glagola in predmetom v tožilniku se v ruščino prevaja kot kolokacija s trpno obliko glagola in osebkom, ki je predmet dejanja. Do razlik prihaja tudi pri odpiranju zunanjih valenčnih mest teh kolokacij, npr. (kdo, kaj) *je dopolnil (koliko) let – (кому-либо, чему-либо) исполнилось (сколько-либо) лет*. Ta jezikovni pojav pa pogosto povzroča težave pri prevajanju, eno bom opisala v nadaljevanju.

Na govorilnih urah me je mentorica opozorila na sporen prevod glagolske kolokacije (*kdo*) *je dopolnil (koliko) let – (кто-либо) достиг (сколько-либо) лет*.

*Vsak državljan, ki je dopolnil 18 let, ima pravico voliti in biti voljen. – Каждый гражданин, достигший 18 лет, имеет право избирать и быть избранным.*³⁸

Če kolokacijo obravnavamo zunaj besedila, bi bil pravilen prevod: *dopolniti (koliko) let – исполнилось (сколько-либо) лет, doseči starost – достичь возраст*. V prevodu torej prihaja do križanja kolokacij. Prevajalec je s križanjem kolokacij obdržal glagolski način izvirnika, zaradi česar je tudi lahko upošteval načelo, da odvisne stavke v ruščino prevajamo kot deležniške konstrukcije. Odvisnika v stavku s primernejšo prevodno ustreznico ne bi mogli spremeniti v deležniško konstrukcijo: *Каждый гражданин, которому исполнилось 18 лет, имеет право избирать и быть избранным*. Tak stavek bi bil manj primeren za tako pravno besedilo, kot je ustava.

Še en primer spremembe glagolskega načina, ki pa ni pogojena s slovničnim pravilom, ampak gre samo za odločitev prevajalca:

O zakonitosti dokončnih posamičnih aktov /.../ odloča v upravnem sporu pristojno sodišče, če za določeno zadevo ni z zakonom predvideno drugo sodno varstvo. (URS, 157. člen) – По административному спору о законности окончательных актов индивидуального характера /.../ решение принимается компетентным судом, если для данной категории дел законом не предусмотрен иной порядок судебной защиты.

³⁸ Primer je iz Ustave Republike Slovenije, 43. člen.

Glagolski vid

V gradivu ima večina kolokacij strukturo GlagSam, pri takih kolokacijah sem opazovala spremembe glagolskega vida pri prevodu. Glagolski vid moramo obravnavati znotraj kolokacije, v kateri je pomen glagola realiziran. V nadaljevanju navajam kolokacije, pri katerih uporaba glagolskega vidskega para ni mogoča ne v slovenščini ne v ruščini: *odvzeti prostost* – *лишить свободы*, *prijeti storilca* – *задержать преступника*, *razglasiti (izredno) stanje* – *ввести (чрезвычайное) положение*.

Večina dobesedno prevedenih glagolskih kolokacij je z vidika glagolskega vida istovrstna, in sicer, če ima v slovenščini glagol vidski par, ga ima tudi njegova prevodna ustreznica, npr. *sln. sprejeti odločitev* : *sprejemati odločitev*, *rus. принять решение* : *принимать решение*.

Do težav pri prevajanju prihaja takrat, ko glagol v enem od jezikov nima vidskega para. Prevajalec ne sme spreminjati glagolskega časa in vida, težavo mora rešiti ali s sprejemljivo sopomenko ali s posamostaljenjem. Take postopke opazimo tudi v ruskem prevodu slovenske ustave, npr. *ustavno sodišče odloča o ustavnih pritožbah* – *Конституционный суд принимает решения по запросам*. Prevajalec je nedovršni glagol *odloča* spremenil v glagolnik *решение* in kolokacijo razširil z nedovršnim glagolom, ki uvaja posamostaljeni glagol, in sicer *принимает решение*. V ruskem korpusu ni nobenega zadetka besedne zveze *решать запрос*.

Naslednji primer kaže na pomembno razliko med slovenščino in ruščino, slovenski dovršnik je preveden z nedovršnikom: *Preiskava se sme opraviti samo v navzočnosti dveh prič*. – *Обыск должен производиться обязательно в присутствии двух понятых*. Prevajalec je upošteval pravilo, da se »pri izražanju ponavljajočih se dejanj /.../ v ruščini praviloma uporablja nedovršnik, medtem ko se v slovenščini lahko uporablja bodisi nedovršnik bodisi dovršnik« (Sever, Derganc, 2006: 118). Še en primer:

Če vlada ne dobi podpore večine glasov vseh poslancev, mora državni zbor v tridesetih dneh izvoliti novega predsednika vlade ali dotedanjemu predsedniku pri ponovljenem glasovanju izglasovati zaupnico, sicer predsednik republike razpusti državni zbor in razpiše nove volitve.

Если Правительство не получает поддержки, выраженной большинством голосов от общего числа депутатов, Государственное собрание должно в

течение 30 дней избрать нового Председателя Правительства или выразить доверие действующему Председателю Правительства, в противном случае Президент Республики распускает Государственное собрание и назначает новые выборы.

Leksikalna širitev

Pri kontrastivni analizi je postala očitna še ena lastnost kolokacij, in sicer leksikalna neskladnost izhodiščne kolokacije in prevoda. Pri prevajanju se lahko struktura kolokacije v drugem jeziku razširi s še eno polnopomensko besedo. Oglejmo si primera prevoda kolokacije *sodišče odloča*:

Ustavno sodišče odloča o sporih glede pristojnosti med državo in lokalnimi skupnostmi, in med samimi lokalnimi skupnostmi. – Конституционный суд разрешает споры о полномочиях между Государственным собранием, Президентом Республики и Правительством.

O zakonitosti dokončnih posamičnih aktov /.../ odloča v upravnem sporu pristojno sodišče, če za določeno zadevo ni z zakonom predvideno drugo sodno varstvo. – По административному спору о законности окончательных актов индивидуального характера /.../ решение принимается компетентным судом, если для данной категории дел законом не предусмотрен иной порядок судебной защиты.

V navedenih primerih sta kolokaciji različno prevedeni: *sodišče odloča o sporu* – *суд разрешает споры* in *sodišče odloča v sporu* – *суд принимает решение по спору*. V drugem primeru v ruskem prevodu pride do križanja kolokacij: *sodišče odloča* – *суд решает* in *sodišče sprejema odločitev* – *суд принимает*

решение. Kolokaciji v slovenščini in v ruščini nastopata kot sopomenki, ki se lahko zamenjata glede na sobesedilo, v katerem sta aktualizirani. V našem primeru je bilo križanje kolokacij obvezno, ker kolokacije *sodišče odloča (v sporih)* ni mogoče prevesti v ruščino (**суд разрешает по спору*). Zaradi križanja kolokacij prihaja do leksikalne širitve, in sicer se slovenska kolokacija *sodišče odloča* (SamGlag) razlikuje od ruske *суд принимает решение* (SamGlSam4), povedek se spremeni v predmet v tožilniku. Še nekaj podobnih sprememb: *izvedba ustave* – *введение в действие Конституции*, *nov državni zbor* – *Государственное собрание нового созыва*, *rooblastiti osebo* – *наделить полномочиями лицо*.

Zamenjava besedne vrste

Na primer, *človekove pravice – права человека*: v tem primeru ob zamenjavi besednega reda pridevnik zamenja samostalnik.

Zamenjava besednega reda

Pri prevajanju prihaja do obvezne zamenjave besednega reda in spremembe besedne vrste, npr. *109. člen – статья 109, mandatna doba – срок полномочий* (PridSam – SamSam2).

Posamostaljenje

Pri prevodu glagolsko sestavino kolokacije zamenja glagolnik, npr. *sodišče odloča – суд принимает решение*. Pri večini primerov posamostaljenja glagola je prisotna tudi leksikalna širitev. Posamostaljeni glagol zahteva ob sebi dodaten glagol, ki ga uvaja v besedilo.

Razlike na ravni povedi

V ruščini se v knjižnem jeziku pogosto uporabljajo deležniške konstrukcije, ki nadomeščajo prilastkove odvisnike. V naslednjih primerih je odvisnik v slovenščini preveden kot deležniška konstrukcija: *pod pogoji, ki jih določa zakon*, rus. *на условиях, установленных законом*.

Vsak državljan, ki je dopolnil 18 let, ima pravico voliti in biti voljen. – *Каждый гражданин, достигший 18 лет, имеет право избирать и быть избранным.*

5.5 Merila za razvrščanje kolokacij v skupine

V slovenski ustavi sem poiskala vse kolokacije in jim našla prevodni ustreznik v ruskem prevodu slovenske ustave. Primerjanje iztočnice in njenega prevodnega ustreznika je pokazalo, ali je kolokacija prevodno predvidljiva in ali je prišlo do slovničnih in/ali semantičnih sprememb. Potem sem v besedilnih korpusih preverila pogostost pojavljanja kolokacije. Gradivo je pokazalo, da sta najrelevantnejši razvrstitveni merili število pojavitev v slovenskem in ruskem korpusu (ali v drugih primerljivih besedilih) ter prevodna predvidljivost kolokacije. Glede na ti merili sem kolokacije razvrstila v tri skupine: zanesljive kolokacije, potencialne kolokacije, prehodne kolokacije. Dodala sem še skupino obrazcev, ki so kot povedi ali deli povedi ohranjajo stalno skladijsko strukturo. Izhodiščna kolokacija za uvrstitev v skupino je bila kolokacija v slovenščini. V opisu skupin, ki sledi, kolokacije predstavljam samo delno. Zaradi prostorske omejenosti navajam okrnjeno tabelo s slovenskimi kolokacijami in njenimi ruskimi prevodi, opisi strukture kolokacij, številom pojavitev v korpusih, opisom sprememb pri prevodu in opredelitvijo kolokacij. Izsledki analize z vsemi podatki so prikazani v prilogi na zgoščenci.

5.5.1 Zanesljive kolokacije

V to skupino sem uvrstila kolokacije, ki se pogosto³⁹ pojavljajo tako v slovenskem kot v ruskem korpusu, pri prevajanju pa lahko prihaja do semantičnih, sintaktičnih ali slovničnih sprememb, kar vpliva na predvidljivost prevoda. V nadaljevanju navajam nekaj primerov zanesljivih kolokacij, v tabeli poleg slovenske kolokacije in njenega ruskega prevoda navajam še število pojavitev v obeh korpusih in morebitne opombe:

čas trajanja	št. 3; 2026; LL4991.3	время действия	404
delovno telo	št. 7; 2559; LL6549.6	рабочий орган	152
dopolniti starost	št. 11; 349; LL778.3	достичь возраст	585
duševni razvoj	št. 1; 2959	умственное развитие	365
izglasovati nezaupnico	št. 1; 437; LL5027.2	выразить недоверие	17 ⁴⁰
klicati na odgovornost	št. 30; 162; LL251.2	привлекать к ответственности	253
kratenje pravic	št. 22; 324; LL2588.2	умаление права	10
lastninska pravica	št. 6; 1150; LL6327.6	право собственности	1480
naklepno (kaznivo) dejanje	št. 2; 149; LL1098.1	умышленное преступление / преднамеренное преступление	45
navzočnost prič	št. 25; 58; LL115.1	присутствие понятых	32
nov državni zbor	št. 47; 888; LL-1261.8 ⁴¹	Государственное собрание нового созыва	57
odrediti preiskavo	št. 11; 246; LL1062.5	назначить расследование	20
odvzeti prostost	št. 1; 1634; LL16365.3	лишить свободы	1862
opraviti preiskavo	št. 10; 1296; LL3881.6	произвести обыск	270
opravljati funkcijo	št. 1; 4663; LL24464.9	осуществлять функцию	144

³⁹ Pogostost se opredeli glede na zaporedno številko, pod katero je uvrščena kolokacija, glede na število zadetkov v korpusu in glede na vrednost LL kolokacije.

⁴⁰ Ne glede na majhno število pojavitev v ruskem korpusu je kolokacija zanesljiva, kar potrjujejo številne pojavitve v ruski ustavi (4).

⁴¹ Glede na število pojavitev v korpusu je slovenska kolokacija zanesljiva, vendar je indeks LL nizek; iskalni niz v FidiPlus je bil #*Idržaven*//#*Izbor*, kolokator pa je *nov*, kolokatorja *novi* ni na seznamu; ruska kolokacija je zanesljiva: v korpusu je veliko pojavitev, prevod je nepredvidljiv.

ponuditi odstop	št. 1; 1588; LL8266.0	подать в отставку	496
pooblastiti osebo	št. 1; 220; LL1049.6	наделить полномочиями лицо	129
povrniti škodo	št. 2; 722; LL3196.1	возместить ущерб	8
pravica do pritožbe	št. 198; 182; LL115.8	право опротестовать решение суда	34
predložiti zakon	št. 57; 345; LL150.0	внести законопроект	135
prijeti storilca	št. 12; 291; LL1118.0	задержать преступника	49
razglasiti (izredno) stanje	št. 25; 306; LL376.7	ввести (чрезвычайное) положение	87
razpisati referendum	št. 1; 1509; LL1055.0	назначить референдум	9
razpisati volitve	št. 4; 1404; LL6952.6	назначить выборы	74
razveljaviti zakon	št. 11; 485; LL786.1	прекратить действие закона	4
sedanji predsednik	št. 1; 4010; LL5107.6	действующий президент	95
skleniti zakonsko zvezo ⁴²	št. 1; 176; LL1361.4	зарегистрировать брак	57
sodišče odloča	št. 5; 1352; LL1511.7	суд принимает решение	156
sprejeti v obravnavo	št. 90; 228; LL99.8	принять к рассмотрению	85
uživati imuniteto	št. 9; 109; LL465.2	обладать иммунитетом	15
vložiti kandidaturo	št. 23; 530; LL2008.8	выдвинуть кандидатуру	140
vložiti obtožbo	št. 17; 228; LL543.4	возбудить обвинение	7
vložiti obtožnico	št. 6; 1334; LL8552.7	предъявить обвинение	586
vložiti predlog	št. 9; 2470; LL6038.1	выдвинуть/внести предложение (507) ⁴³	95
začeti postopek	št. 78; 710; LL153.5	возбудить дело	837
zavrni obtožbo	št. 13; 602; LL2781.0	отклонить обвинение ⁴⁴	2

⁴² V slovenščini prihaja do leksikalne širitve, najpogostejši kolokator iskalnega niza #1skleniti//#1zveza je zakonski (št. 1; pojavitve 133; LL885.128752).

⁴³ Glede na število pojavitev v korpusu je priporočljiv prevod kolokacije *внести предложение*.

⁴⁴ Slovenska kolokacija je zanesljiva: veliko pojavitev v korpusu; ruska kolokacija je potencialna: malo pojavitev v korpusu, nepredvidljiv prevod.

5.5.2 Potencialne kolokacije

V to skupino sem uvrstila kolokacije, ki se v korpusih redko pojavljajo, vendar so pogoste v zakonskih besedilih.⁴⁵ Med potencialne kolokacije so uvrščene tudi besedne zveze, katerih pogostost pojavitve ni potrjena v korpusih, vendar se večkrat pojavijo v analiziranem besedilu. V to skupino sem prav tako uvrstila kolokacije, ki imajo sicer visoko število pojavitev, vendar zelo nizko zaporedno številko ter nizko vrednost LL. Nekaj primerov potencialnih kolokacij:

izročiti državi	št. 12079; 193; LL-238.9	выдать государству	2
nastopiti funkcijo	št. 6793; 173; LL0.7	вступить в должность	120
odvzeti nepremičnino	št 5446; 9; LL-4.4	отчуждать недвижимость	15
razglasiti zakon	št. 11151; 155; LL-73.7	провозгласить закон	13
razveljaviti pravico	št.5535; 16; LL-2.5	отменить право	47
urediti zavarovanje	št. 885; 189; LL4.3	организовать страхование	5
		провести страхование	19
ustanoviti sodišče	št. 16645; 222; LL-60.5	учредить суд	48
uživati varstvo	št 5, 39, LL123.35435 1	пользоваться заботой	0
		находиться под защитой	173
vložiti peticijo	št. 132; 32 ; LL12.4	подать петицию	7
vrniti pravico	št. 12606; 46; LL-406.1	восстановить в правах	12

⁴⁵ Bežen pregled drugih zakonskih besedil je potrdil mojo ugotovitev, da obravnavana besedna zveza spada med kolokacije zaradi pogostega sopojavljanja elementov kolokacije.

5.5.3 Prehodne kolokacije

V to skupino sem uvrstila kolokacije, ki bi jih lahko prišteli tudi k terminom, vendar jih ne, ker v pravnem slovarju ni njihove natančne definicije in ker je njihova uporaba tako pogosta v drugih, nestrokovnih besedilih, da jih ne moremo obravnavati enakovredno s pravnimi termini, ki zato, da jih pravilno prevedemo, nujno potrebujejo slovarsko razlago, npr.:

častni naslov	почётное звание
častni naziv	почётное звание
javni natečaj	открытый конкурс
javno dobro	публичное достояния (NKRJ: всенародное достояние)
javno dobro	всенародное достояние
kaznivo dejanje	уголовное преступление
lokalna skupnost	местное сообщество
mandatna doba	срок полномочий
naravno bogastvo	природное богатство
narodna identiteta	национальная самобытность
obrambne sile	силы обороны
pravnomočna sodba	вступивший в силу приговор
predčasne volitve	досрочные выборы
rejniška družina	приёмная семья
starostna meja	возрастной ценз
temeljne svoboščine	основные свободы
volilna pravica	избирательное право
zakonska zveza	супружеский союз
pravno sredstvo	правовая защита

5.5.4 Obrazci

V to skupino spadajo ponavljajoči se deli povedi ali povedi, ki ohranjajo stalno skladenjsko strukturo. Po M. Jemec Tomazin (2009: 120) »/o/brazce zaznamuje predvsem njihova stalnost, predvidljivost in večkratno ponavljanje, kar je še posebej značilno za strokovne jezike, kakršen je pravni, ki potrebuje poudarjeno formalnost zaradi celotnega sistema pravil in zapovedi«. Obrazci so zanimivi zaradi prevodne nepredvidljivosti, saj tudi v ruščini ohranjajo stalno skladenjsko strukturo, ki se razlikuje od slovenske, npr. *(kaj) določeno v (katerem) členu, mednarodna pogodba, ki obvezuje Slovenijo* – rus. *(что-либо) предусмотренное статьёй (какой-либо), международные соглашения, участником которых является Словения*. Še prav obrazci ne spadajo med kolokacije, sem jih izpisala, da bi opozorila na ta jezikovni pojav v pravnih besedilih. Primeri spodaj poleg obrazca v slovenskem in ruskem jeziku vsebujejo tudi število pojavitev takih obrazcev v analiziranem besedilu oz. v slovenski ustavi.

(kaj) je določeno v (katerem) členu	2	(что-либо), предусмотренное статьёй (какой-либо)
pod pogoji, ki jih določa zakon	10	на условиях, установленных законом на условиях, предусмотренных законом
mednarodna pogodba, ki obvezuje Slovenijo	2	международные соглашения, участником которых является Словения
(kaj) je iz (katerega) odstavka	8	(что), предусмотренное абзацем (каким)
učinek zakona za nazaj	1	обратная сила закона
(kaj) se ureja z zakonom	1	(что-либо) входит в сферу законодательного регулирования

5.6 Ugotovitve korpusne analize kolokacij iz slovenske ustave

V Ustavi Republike Slovenije sem našla 126 kolokacij. Potem ko sem jih obdelala s pomočjo korpusov, sem jih razvrstila v štiri skupine: *zanesljive kolokacije* (95 vnosov), *potencialne kolokacije* (12 vnosov), *prehodne kolokacije* (19 vnosov) in *obrazce* (8 vnosov). V slovar sem uvrstila ne samo prevodno zanimive kolokacije, temveč tudi tiste, katerih prevodni ustreznik je popolnoma ekvivalenten. Če upoštevamo načelo, ki ga vpeljuje P. Jurko, da moramo v slovar vnašati samo kontrastivno zanimive kolokacije, kolokacije kot *razpustiti Državni zbor* – *распустить Государственное собрание*, *Državni zbor dela po poslovniku* – *Государственное собрание работает по регламенту* niso primerne. Ker pa je vir za mojo primerjalno analizo specifičen, tj. funkcijsko zaznamovano besedilo, je lahko tudi prevod kolokacij v takem besedilu za prevajalca nepričakovan. Zato menim, da v slovar spadajo tudi kolokacije, ki imajo popolnoma ekvivalenten prevod.

Težave so se pojavljale pri določanju kolokacij, saj samo potrditev stalnosti neke besedne zveze, ki jo je dokazovalo veliko število pojavitev v korpusih, ni zadoščala. Ugotavljati sem morala tudi oslabiljenost pomena sestavin besedne zveze. Ob tem je treba poudariti, da ni nujno, da prihaja do pomenskega premika v obeh obravnavanih jezikih; tak primer je *izglasovati nezaupnico* (gl. razlago na str. 50). Število pojavitev te kolokacije v korpusu FidaPLUS ni veliko (v osnovnem korpusu 34, v omejenem 5), je pa kolokacija zanimiva s kontrastivnega vidika, saj je pri njenem prevodnem ruskem ustrezniku *приноситъ присягу* pomen kolokatorja oslabiljen oz. pri kolokatorju prihaja do pomenskega premika. Ruski prevod slovenske kolokacije je nepredvidljiv. Analizirani izraz sem lahko tako med kolokacije uvrstila šele potem, ko sem ga primerjala z njegovim prevodnim ustreznikom.

Opisane težave so se pojavljale predvsem pri kolokacijah s strukturo GlagSam. Pri kolokacijah s strukturo PridSam je prihajalo do drugačnih težav, in sicer jih je bilo težko ločiti od terminov, npr. *častni naziv*, *javno dobro*. Pri svoji analizi sem vse stalne besedne zveze, ki imajo točno določeno zunajjezikovno referenco in so natančno definirane, vendar se ne vežejo na eno strokovno področje in se ob uporabi v nestrokovnih ali drugih strokovnih besedilih njihov pomen ne spreminja, uvrstila med prehodne kolokacije. Tudi stalne besedne zveze kot *pravnomočna sodba* in *kaznivo dejanje*, ki imajo specifičen pomen, specifično referenco, vendar bi jih kljub temu težko uvrstili med termine, sem uvrstila med prehodne kolokacije. Raziskava je pokazala, da je ugotavljanje terminološkosti določenega jezikovnega sredstva

odvisno od njegovega besedilnega okolja. Terminološkosti nekaterih izrazov ne moremo zanesljivo določiti samo glede na njihove splošne značilnosti, ne da bi upoštevali sobesedilo, taki so zgoraj navedeni primeri; ali gre za terminološke izraze, lahko ugotovimo samo znotraj sobesedila.

Frazemi iz jedrnega dela frazeologije se v slovenski ustavi ne pojavljajo. Zanje je značilno, da izražajo konotativni pomen oz. imajo ekspresivni učinek. Kot vemo, le-ta v zakonodajnih besedilih ni funkcionalen.

Ruski prevod slovenske ustave ni uraden, zato sem imela kar nekaj dela s preverjanjem prevodov kolokacij. Prevedene kolokacije sem primerjala z ustreznimi besednimi zvezami v ruski ustavi in številnih drugih zakonodajnih besedilih. Eden od spornih prevodov je denimo prevod kolokacije *izdati listino o ratifikaciji* (nanaša se na predsednika države) kot *издать грамоту о ратификации*; če besedno zvezo primerjamo s podobnim primerom v ruski ustavi, najdemo ekvivalentno kolokacijo *подписать грамоту о ратификации*; ugotovitev sem preverila v Nacionalnem korpusu ruskega jezika in ruski pravni enciklopediji.

Številne spremembe, ki sem jih opazila in obravnavala pri kontrastivni analizi besedil, pričajo o tem, da kolokacije zahtevajo posebno pozornost jezikoslovcev in natančno obravnavo. Tako pri prevajanju besedil kot pri učenju tujega jezika bi dvo- ali večjezični slovar kolokacij zelo olajšal delo in izboljšal kvaliteto prevodov in pouka.

6. SKLEP

Kontrastivna analiza kolokacij v pravnem besedilu po eni strani zahteva natančno opredelitev kolokacij kot splošnega jezikovnega pojava, po drugi strani pa določitev statusa kolokacij v pravnem besedilu. Določanje meje med kolokacijo in frazemom iz jedrnega dela frazeologije nazorno prikaže temeljne lastnosti kolokacije kot sistemske jezikovne enote. Iskanje kolokacij v funkcijskozvrstno zaznamovanem besedilu pa zahteva postavitev mej med kolokacijo in terminom.

Po pregledu številnih slovenskih in ruskih študij o kolokacijah sem ugotovila, da so glavne razločevalne lastnosti kolokacije kot stalne besedne zveze pogostost sopojavljanja njenih sestavin v besedilih, delna pomenska motiviranost sestavin kolokacije – ena od sestavin je praviloma pomensko oslabljena (desemantizirana), take kolokacije so prevodno nepredvidljive – in reproduktivnost. Kontrastivna, na besedilu temelječa analiza je med drugim pokazala, da imajo lahko sestavine neke besedne zveze v določenem jeziku oslabljeni pomen, njen tujejezični ekvivalent pa ne nujno, npr. *začeti postopek – возбудить дело, vložiti peticijo – подать немущую*. Melčukova razdelitev stalnih besednih zvez v skupine pomaga razumeti bistvene razločevalne lastnosti kolokacij, kot sta delna prozornost pomena njihovih sestavin in stopnja besednozvezne trdnosti. Kolokacije so sestavljene iz jedra in kolokatorja, delijo se na leksikalne in slovnične.

Zakonodajna besedila so temelj pravnega delovanja, opravljajo predpisovalno oz. performativno, apelacijsko in informativno funkcijo, so instrument za urejanje medsebojnih odnosov. Institucionaliziranost tega področja narekuje posebne norme in konvencije oblikovanja besedila. Pri prevajanju besedila te vrste se moramo zavedati pomembnosti ohranitve smisla izvirnika, zato moramo prevajati zelo natančno. Izbira neustrezne kolokacije ni samo stilistična napaka, ampak ima lahko celo pravne posledice. Da bo govorec izbral ustrezno kolokacijo v nekem besedilu, mora upoštevati funkcijskozvrstno zaznamovanost besedila; od nje so odvisne dodatne razločevalne lastnosti, ki jih mora imeti kolokacija. Poleg lastnosti, ki jih imajo tudi nespecifične kolokacije, je za kolokacije v pravnem besedilu značilna še odsotnost konotativnega pomena oz. nemožnost ekspresivne rabe kolokacije v pravnem besedilu. Tako kot pomen terminov je pomen kolokacij v pravnih besedilih natančno določen, zato lahko funkcionirajo samo znotraj nekega strokovnega jezikovnega podsistema. Kontrastivna analiza je pokazala, da moramo pri prevajanju dosledno upoštevati besedilno

okolico kolokacije oz. funkcijskozvrstno zaznamovanost besedila, npr. v kazenskem pravu se besedna zveza *začeti (kazenski) postopek* prevaja kot *возбудить дело*, in alternativni prevod *начать процес* v tem kontekstu ne bi bil ustrezen. Veliko strokovnih kolokacij je sestavljenih iz termina in kolokatorja, ki termin umešča v besedilo, npr. *izdati listino o ratifikaciji – подписать ратификационную грамоту*. Številni so tudi primeri, ko je kolokacija sestavljena iz splošnega izrazja, npr. v zakonodajnem pravu: *sprememba (zakona) velja – изменение (закона) вступило в силу*.

Prikaz kolokacij je bodisi v samostojnih slovarjih kolokacij ali pa v specializiranih strokovnih slovarjih nujno potreben. Vendar splošni dvojezični slovar zaradi prostorske omejitve ne more obravnavati vseh kolokacij z vsemi potrebnimi informacijami. To potrebo lahko v veliko večji meri zadovolji specializirani dvojezični slovar kolokacij. Tak slovar mora vključevati zlasti kolokacije, ki se v izhodiščnem in ciljnem jeziku razlikujejo in so torej nepredvidljive, zaradi česar bi lahko uporabnik slovarja kolokacijo v tujem jeziku uporabil napačno. Za sestavljanje takega slovarja bi bili potrebni obsežni specializirani besedilni korpusi, ki bi zagotovili zanesljive podatke o rabi neke jezikovne prvine. Splošni besedilni korpusi, kot sta FidaPLUS in Nacionalni korpus ruskega jezika (NKRJ) (200 milijonov besed), omogočajo omejitev iskanja samo po določeni skupini besedil, npr. družboslovnih in humanističnih oz. v ruskem korpusu pravnih besedil. Vendar je količina besedil v takih omejenih korpusih premajhna,⁴⁶ da bi lahko podatke analize šteli za zanesljive in na njihovi podlagi ugotavljali pogostost pojavljanja določenega izraza. Splošni referenčni korpusi določenega jezika obsegajo samo vzorčne deleže besedil, zato ne omogočajo zanesljive analize specializiranih strokovnih izrazov, kot so *pravica do pritožbe* (v osnovnem korpusu 182, v omejenem korpusu 91 pojavitev), *predložiti zakon* (473 oziroma 52 pojavitev) in *sprejeti v obravnavo* (228 oziroma tri pojavitve). V skupino prehodnih kolokacij sem uvrstila kolokacije, katerih pogostosti pojavitev nisem mogla preveriti v korpusih, vendar so po mojem opažanju pogoste v pravnih besedilih. Za potrditev te ugotovitve pa bi potrebovala referenčni korpus pravnih besedil.

⁴⁶ Strokovna besedila v korpusu FidaPLUS štejejo 62.064.156 besed (delež v celotnem korpusu: 10,36 %) , v NKRJ pa 83.219.964 besed, od tega uradovalna besedila samo 1.814.812 besed.

Za termine in terminološke kolokacije je – drugače kot za splošno leksiko in kolokacije v splošnih besedilih – značilna specializirana raba in so omejeni na eno stroko. Pri analizi sem kot gradivo za slovar kolokacij uporabila besedilo slovenske ustave, iz katerega sem izpisala vse kolokacije (in ne samo terminološke) – tako kolokacije s specializiranim pomenom, npr. *kršiti zakon, sum kaznivega dejanja*, kot tudi kolokacije s splošnim pomenom, npr. *čas trajanja, gojiti odnos* – in jih poimenovala kolokacije v pravnem besedilu.

Kontrastivna analiza je pokazala, da je tudi v takem, razmeroma kratkem besedilu zelo veliko kolokacij. Merila za določanje kolokacij pri sestavljanju slovarja so bila pogostost sopojavljanja sestavin kolokacije v besedilu, oslabiljenost pomena ene od sestavin kolokacije in prevodna nepredvidljivost kolokacije. Besedilno naravnani slovensko-ruski slovar kolokacij, ki sem ga izdelala, sestavlja 134 vnosov. Veliko je gesel, pri katerih kolokator uvaja termin v besedilo, zato je taka kolokacija veččlenska. Vse kolokacije sem razvrstila v tri skupine: zanesljive, potencialne in prehodne kolokacije. Da bi opozorila še na poseben jezikovni pojav, sem oblikovala tudi skupino obrazcev, ki ne spadajo med kolokacije, ker gre za stalne stavčne enote. Kontrastivna analiza je nazorno pokazala razlike, tako semantične kot tudi slovnične, do katerih je prišlo pri prevajanju. Razlike so opazne skoraj pri vseh obravnavanih kolokacijah. Več kot polovica jih je imela v izhodiščnem in ciljnem jeziku ali samo v enem jeziku kolokator z oslabiljenim pomenom, zaradi česar je prevod nepredvidljiv. Slovnične razlike so bili opazne na ravni povedi, v vezljivosti glagolov, prihajalo je do leksikalne širitve, zamenjave besedne vrste in besednega reda. Številne spremembe pri kolokacijah, ki so nastale pri prevodu, dokazujejo, da je prevod le-teh nepredvidljiv in pogosto tudi nerazložljiv s pravili določenega jezikovnega sistema. Da najdemo pravilno prevodno ustreznico, moramo poseči po številnih tematsko primerljivih besedilih, kar je zelo zamudno opravilo. Kolokacije so namreč zelo slabo zastopane v slovarjih. Prevajalcu delo dodatno otežuje morebitno nepoznavanje pravnega reda in ureditve pravnih področij obeh držav. Analiza gradiva je pokazala, da je prevodno usmerjen slovar terminoloških kolokacij še posebej za področje prava zelo koristna vrsta jezikovnega priročnika. S konkretnimi rešitvami, ki bi jih tak slovar ponujal, bi prevajalcu zelo olajšali delo, saj bi v skladu s funkcijskozvrstno zaznamovanostjo besedila in stopnjo besedilne normativnosti lažje poiskal ustrezne prevode kolokacij.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

При сопоставительном анализе словенских и русских несвободных сочетаний (слов. колокаций), найденных в юридическом тексте, необходимо, с одной стороны, конкретизировать понятие несвободного сочетания и его место среди других устойчивых конструкций, с другой – определить статус несвободных сочетаний в юридическом контексте. Разграничение несвободных сочетаний, фразем и терминов помогает выделить важнейшие признаки несвободных сочетаний как системной единицы языка.

На основании теоретических трудов словенских и русских лингвистов о несвободных сочетаниях, я выделила их главные особенности: несвободные сочетания – это устойчивые словосочетания, которые часто используются в речи, воспроизводятся в готовом виде, психологически воспринимаются как лексические единства и характеризуются устойчивостью состава, которая ограничивает возможность замены их компонентов; значение несвободного сочетания выводимо из значения лишь одного из компонентов, второй компонент, как правило, имеет какие-либо семантические особенности по сравнению с прямым номинативным значением, т.е. имеет семантический сдвиг, который сопровождается частичной десемантизацией данного компонента. Перечисленные признаки приводят к невозможности буквального перевода. Сопоставительный текстоориентированный анализ показал, что семантический сдвиг может происходить только в одном из языков, это может служить причиной интерференции, например, *začeti postopek* – *возбудить дело*, *vložiti peticijo* – *подать петицию*. Созданная И. Мельчуком типология фиксированных, несвободных сочетаний помогает нам понять главные особенности таких конструкций: частичная выводимость значения несвободного сочетания из значений его компонентов и степень устойчивости такого словосочетания (степень семантической целостности). Несвободное сочетание состоит из ключевого слова (ядра) и зависимого слова. Существуют два основных типа сочетаемости: синтаксическая и лексическая.

Законодательные документы являются основой законодательной деятельности и средством регулирования общественных отношений, выполняют перформативную, апеллятивную и информативную функции. Институционализация законодательной области права предусматривает стандартизованность правового текста (строгую композицию, точный отбор фактов и способов их подачи). Переводя такие тексты, мы должны осознавать важность сохранения точного содержания. Неточность в переводе при выборе терминологического несвободного сочетания – это стилистическая ошибка, которая может изменить правоприменительную деятельность. При поиске эквивалентного несвободного сочетания в обоих языках нужно учитывать принадлежность к тому или иному стилю, иначе признак эквивалентности утрачивается.

Терминологическим сочетаниям, помимо основных признаков, свойственно отсутствие эмоциональности, их значение точно обозначено в рамках одной специальной сферы употребления. Сопоставительный анализ подтвердил то, что юридический язык обладает своими особенностями использования общелитературной нормы, эквивалентный перевод требует знания таких особенностей. Например, в уголовном праве словосочетание *začeti (kazenski) postopek* переводится как *возбудить дело*, и перевод *начать процес* в этом контексте будет неправильным. Некоторые терминологические сочетания состоят из термина и зависимого слова, связывающего термин с контекстом, например, *izdati listino o ratifikaciji – подписать ратификационную грамоту*. Встречаются много примеров, когда терминологическое сочетание состоит из общеупотребительной лексики. Можно привести пример из законодательного права: *sprememba (zakona) velja – изменение (закона) вступило в силу*.

Создание специализированного словаря терминологических несвободных сочетаний во многом облегчило бы труд переводчика. Такой словарь должен охватывать в первую очередь несвободные сочетания, не поддающиеся буквальному переводу, т. к. соседство компонентов непредсказуемо для неносителей языка. Для составления таких словарей необходимы специализированные электронные корпуса определённого языка с информацией о свойствах и способе употребления входящих в них слов. К сожалению, в настоящий момент таких корпусов нет. Национальные корпуса ФидаПЛЮС (600 миллионов словоупотреблений) и Национальный корпус русского

языка (140 миллионов словоупотреблений) предоставляют возможность выбора работы только с нехудожественными текстами, относящимися к определённой сфере функционирования (в моём случае – это официально-деловая сфера). Количество юридических текстов в национальных корпусах недостаточно велико для получения необходимой информации о частоте употребления исследуемого несвободного сочетания. Примеры из словенского корпуса: *pravica do pritožbe* (в общем корпусе 182 словоупотребления, в заданном подкорпусе 91), *predložiti zakon* (473, 52), *sprejeti v obravnavo* (228, 3). Степень устойчивости состава несвободного сочетания, редко появляющегося в корпусе, возможно проверить лишь в специализированном электронном корпусе определённого языка, например, в ещё не существующем специализированном корпусе юридического языка.

Сопоставительное текстоориентированное исследование несвободных сочетаний указывает на широкое распространение такого типа сочетаний в лексико-семантических системах словенского и русского языков. Моей задачей было составление текстоориентированного словаря несвободных сочетаний. Источником словаря послужил конкретный текст – Конституция Республики Словении на словенском языке и её официальный перевод на русский язык⁴⁷. Главными признаками для определения несвободных сочетаний были степень устойчивости их состава (что проверялось количеством полученных результатов в корпусе), десемантизация одного из компонентов и невозможность буквального перевода. Созданный мною словарь состоит из 134 несвободных сочетаний. Лексико-грамматическая структура большей части найденных несвободных сочетаний является двухчленной, состоит из ядра и зависимого слова. Некоторые из выписанных несвободных сочетаний являются многокомпонентными, так называемые терминологические сочетания. Они состоят из ядра и зависимого слова, где ядром выступает многокомпонентный термин, например, *razglasiti izredno stanje, ввести чрезвычайное положение*.

⁴⁷ Сагалович, Е. В. (перев.), 2001: Конституция Словении (Республики Словении) от 23 декабря 1990 г. В Окунькова, Л. А., 2001: Конституции государств Европы. Москва: Норма.

В ходе составления словаря я выделила 3 группы: твёрдые, потенциальные и переходные несвободные сочетания. В проанализированных мною источниках были обнаружены части предложения или предложения с устойчивой лексикальной структурой. В следствии этого четвертую группу, выделенную в моей работе, составляют так называемые формулы, не относящиеся к несвободным сочетаниям, но имеющие схожие признаки, например, *(kaj) je določeno v (katerem) členu, (что-либо), предусмотренное статьёй (какой-либо).*

В результате сопоставительного исследования были описаны семантические и грамматические изменения переводимых несвободных сочетаний. Изменения наблюдаются во всех найденных несвободных сочетаниях. Семантические изменения происходят, когда одна из входящих в состав несвободного сочетания лексических единиц имеет какие-либо семантические особенности по сравнению с прямым номинативным значением отдельно взятых слов, наблюдается частичная десемантизация данного компонента. Грамматические изменения наблюдаются в различной реализации валентности глаголов, в изменении структуры лексического состава несвободного сочетания, например, расширение, изменение частей речи в его составе или изменение структурной схемы.

Сопоставительный анализ компонентов несвободного сочетания в словенском и русском языках позволяет сделать вывод о том, что существование дву- или многоязычных словарей несвободных сочетаний крайне необходимо. Многочисленность найденных несвободных сочетаний, их непредсказуемость, функционально-стилевая ограниченность затрудняет работу переводчиков, а поиск эквивалентного перевода в сопоставимых текстах занимает много времени. В электронном приложении (диске) представлен текстоориентированный словенско-русский словарь несвободных сочетаний. Его можно считать начальным вкладом в создание юридического словаря несвободных сочетаний.

Viri

Ustava Republike Slovenija. Ljubljana, 28. december 1991. <http://www.up-rs.si/up-rs/uprs.nsf/dokumentiweb/ABD8463F2DCFB790C1256F56005C4B61?OpenDocument>

Сагалович, Е. В. (перев.), 2001: Конституция Словении (Республики Словении) от 23 декабря 1990 г. В Окунькова, Л. А., 2001: *Конституции государств Европы*. Москва: Норма.

Sekundarni viri

FidaPLUS. <http://www.fidaplus.net/>

Nova beseda. http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html

Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V, 1970–91. Ljubljana. Elektronska izdaja Slovarja slovenskega knjižnega jezika. SAZU in ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša in avtorji.

ZIKS – Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij. <http://www.dz-rs.si/index.php?id=101&sm=k&q=zakon+o+izvr%C5%A1evanju&mandate=-1&unid=UPB|3DF8A770E442CDE0C12575D10027F9AC&showdoc=1>

ZZZDR – Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR-NPB2). <http://www.dz-rs.si/index.php?id=101&sm=k&q=dru%C5%BEinsk%2A&mandate=-1&unid=UPB|2A106172F0A8C373C12575010045E9AA&showdoc=1>

ZCS – Zakon o carinski službi. <http://www.dz-rs.si/index.php?id=101&sm=k&q=carinski&mandate=-1&unid=UPB|DB14D45FCCECB3B4C12575D100404879&showdoc=1>

ГК РФ – Гражданский кодекс Российской Федерации.
<http://www.roskodeks.ru/codecs/291.html>

НК РЯ – Национальный корпус русского языка. <http://www.ruscorpora.ru/>

СК РФ – Семейный кодекс Российской Федерации.
<http://www.roskodeks.ru/codecs/555.html>

ТМК РФ – Таможенный кодекс Российской Федерации.

<http://www.roskodeks.ru/codecs/601.html>

ТК РФ – Трудовой кодекс Российской Федерации.

<http://www.roskodeks.ru/codecs/trud.html>

УИК РФ – Уголовно-исполнительный кодекс Российской Федерации.

<http://www.roskodeks.ru/codecs/698.html>

УК РФ – Уголовный кодекс Российской Федерации.

<http://www.roskodeks.ru/codecs/784.html>

УПК РФ – Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации.

<http://www.roskodeks.ru/codecs/744.html>

Literatura

- Apovnik, Pavel, 1999: Zvrstnost in izvor pravnih besedil – kriterij za prevajalsko strategijo? *Podjetje in delo* 25/6–7. 1385–1389.
- Bavcon, Ljubo, 2003: *Pravo. Leksikon Cankarjeve založbe*. Ljubljana: Cankarjeva založba
- Butala, Anja, 2009: *Kolokacije v španščini in slovenščini (ali razprava o tem, zakaj v slovenščini kolo vozimo, v španščini pa jahamo)*. Diplomsko delo. Ljubljana.
- Derganc, Aleksandra, 1990: Melčukov in Žolkovskega razlagalno-kombinatorični slovar sodobnega ruskega jezika. *Slavistična revija* 38/2. 160–163.
- Gabrovšek, Dušan, 1991: Leksikološki in leksikografski vidiki nekaterih besednih zvez: "dajanje predlogov" in sorodne zadeve v slovenščini in angleščini. *Vestnik* 25/1–2. 105–135.
- Gantar, Polona, 2007: *Stalne besedne zveze v slovenščini: korpusni pristop*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- – 2008: (Slovenska) leksika med leksikonom in slovnico. *Jezik in slovstvo* 53/5. 19–35.
- – 2009: Leksikalna baza: vse, kar ste vedno želeli vedeti o jeziku. *Jezik in slovstvo* 54/3–4. 69–94.
- Gorjanc, Vojko, Jurko, Primož, 2004: Kolokacije in učenje tujega jezika. *Jezik in slovstvo* 44/3–4. 49–62.
- Hanks, Patrik, 2009: Sestavljanje enojezičnega slovarja za domače govorce. *Jezik in slovstvo* 54/3. 7–25.
- Igličar, Albin, 2002: Značilnosti pravnega izrazoslovja (izhodiščne teze). *Podjetje in delo* 28/6–7. 1058–1065.
- Jakop, Nataša, 2006: *Pragmatična frazeologija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Jemec Tomazin, Mateja, 2009: *Prispevek prevodov temeljnih pogodb Evropske unije k slovenskemu pravnemu izrazju*. Doktorska disertacija. Ljubljana.
- Jurko, Primož, 1997: *Leksikalne kolokacije s kontastivnega stališča: poskus razvrstitve po težavnosti*. Magistrsko delo. Ljubljana.
- Jurko, Primož, 2000: *Leksikalne funkcije: uporaba v eno- in dvojezičnem slovaropisju*. Doktorska disertacija. Ljubljana.

- Košmrlj Levačič, Borislava, 2007: O terminih z vidika terminografske prakse. Irena Orel (ur.): *Razvoj slovenskega strokovnega jezika (Obdobja 24)*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 583–98.
- Krek, Simon (ur.), 2005: *Veliki angleško-slovenski slovar Oxford*. Ljubljana: DZS.
- Kržišnik, Erika, 1990 (a): Sestavina roka v frazeologemih slovenskega knjižnega jezika. *Zbornik predavanj / XXVI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 141–154.
- – 1990 (b): Tipologija frazeoloških prenovitev v Cankarjevih prozih besedilih. *Slavistična revija* 38/ 4. 399–420.
- – 1994: Frazeologija kot izražanje v »podobah«. *Pouk slovenščine malo drugače*. Trzin. 91–103.
- – 1999: Metafore v katerih živimo tukaj in zdaj. *Zbornik predavanj / 35. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 61–80.
- – 2001 (a): Vsebina slovenskega frazeološkega slovarja za tujce – določitev in preizkus meril. E. Kržišnik (ur.): *Skripta 5*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnost Filozofske fakultete. 7–21.
- – 2001 (b): Frazemi s strukturo "glagol + osebni zaimek" v slovenskem jeziku. Mięczysław Balowski i Wojciech Chlebda (ur.): *Frazeografia słowiańska*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego. 239–248.
- – 2004: Določanje jezikovno- in/ali besedilnozvrstne zaznamovanosti v frazeologiji. Erika Kržišnik (ur.): *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti (Obdobja 22)*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 103–120.
- – 2005: Frazeologija v luči kulture. *Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi / 41. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana : Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 67–81.
- – 2009: Kam in kako s frazeologijo v novem slovarju. Andrej Perdih (ur.): *Strokovni posvet o novem slovarju slovenskega jezika*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 53–60.

- – 2010: Idiomska beseda ali frazeološka enota. *Slavistična revija* 1/58. 83–94.
- Kržišnik - Kolšek, Erika, 1986: Poskus razvrstitve stalnih besednih zvez v Trubarjevi Cerkovni ordningi. *Obdobja* 6, 16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani. 435–447.
- – 1988: *Frazeologija v moderni*. Magistrska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Lakoff, George, 1998: Sodobna teorija metafore. Kante, Božidar (ur.): *Kaj je metafora?: zbornik*. Ljubljana: Krtina. 271–325.
- Pogorelec, Breda, 1986: Znanstveno besedilo, njegove jezikoslovne prvine in slog. Vidovič Muha, Ada (ur.): *Zbornik prispevkov / Simpozij Slovenski jezik v znanosti 1*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut. 11–22.
- – 1986: Slovenska pravna besedila: vprašanja jezika in sloga pri oblikovanju besedil. Vidovič Muha, Ada (ur.): *Zbornik prispevkov / Simpozij Slovenski jezik v znanosti 2*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut. 35–44.
- Rezelj, Andreja, 2009: *Kolokacije v pravnem jeziku*. Diplomsko delo. Ljubljana.
- Sever, Jože, Derganc, Aleksandra, 2006: *Ruska slovnica po naše*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Toporišič, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Vidovič Muha, Ada, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje – Govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Vintar, Špela, 2008: *Terminologija. Terminološka veda in računalniško podprta terminografija*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete v Ljubljani, Oddelek za prevajalstvo.
- Vrbinc, Marjeta, 1997: Frazeološke enote: definicija in razvrstitev. *Vestnik* 31, ½. 127–61.
- – 2001: Kolokacije in rojeni govorniki – pomen vključevanja kolokacij v dvojezične slovarje. E. Kržišnik (ur.): *Skripta 5*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnost Filozofske fakultete. 51–63.
- Žagar, Mojca, 2007: Determinologizacija v splošnih in terminoloških slovarjih. Orel, Irena (ur.): *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*. Obdobja 24. Metode in zvrsti. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 599–609.

– – 2005: Determinologizacija (na primeru terminologije fizike). *Jezik in slovstvo* 50/2. 35–48.

Žele, Andreja, 2004: Aktualizacijsko širjenje/ožjenje pomenja ustaljenega besedja kot odraz besedilne različnofunkcijskosti. Kržišnik, Erika (ur.): *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na slovenskem: členitev jezikovne resničnosti*. Obdobja 22. Metode in zvrsti. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 133–148.

Волкова, Надежда Владимировна, 2004: *Сопоставительный анализ несвободных субстантивных сочетаний в русском и немецком языках*. Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук. Москва.

Иорданская, Л., Мельчук, И., 2007: *Смысл и сочетаемость в словаре*. Москва: Языки славянских культур.

Лейчик, В, 1986: О языковом субстрате термина. *Вопросы языкознания* 5. 87–97.

Русакова, Анастасия Вячеславовна, 2008: *Лингвистическая модель двуязычного электронного текстоориентированного словаря юридических терминов : на материале Конституции Российской Федерации, Конституции Французской Республики и Конвенции о защите Прав человека и основных свобод*. Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук. Тюмень.

Сухарёв, А., 1984: *Юридический энциклопедический словарь*. Москва: Советская энциклопедия.

